

ADALÉKOK AZ 1930—1933-AS ÉVEK SZEGEDI KOMMUNISTA PEREINEK TÖRTÉNETÉHEZ

SÁRKÖZI ISTVÁN

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

Az 1929—1933 közötti évek az illegális kommunista mozgalom egyik hősi, sikerekben és kudarcokban váltakozó időszaka volt. Ezekben az években két, az ellenforradalmi rendszer uralkodó köreit is megdöbbentő méretű kommunistaellenes politikai per zajlott le a szegedi törvényszéken. Az egyik „Rózner Jenő és társai” ellen, „a fennálló társadalmi és állami rend felforgatására erőszakos megdöntésére irányuló büntett” vádjával 1931. január 14-én kezdődött. Rózner Jenő Kovács István illegális neve volt, aki 1911 októberében született, tanult mestersége kárposztossegéd volt és aki 1927-ben kapcsolódott be a Kommunista Ifjú munkások Magyarországi Szövetsége (KIMSZ) K. B. tevékenységébe s 1929 végén, 1930 elején a KMP budapesti megbízottjaként segítette a szegedi és a Délalföldi kommunista szervezkedést. A politikai pernek 25 vádlottja volt.¹

A másik monstre per folyamán, amelyben 28 kommunista és kommunistának minősített baloldali szociáldemokrata felett hozott ítéletet a szegedi törvényszék, Sebes László és társai szintén az „állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatása és megdöntésére irányuló büntett” miatt kerültek az ellenforradalmi rendszer osztálybírósa elé. A második perben szerepelt fővádlottak egy része azonos volt az előző per vádlottjaival, de sok új, először lebukott is a törvényszék elé került. A második per 1932 augusztusában kezdődött és 1933 november 29-ig tartott.²

Az említett kommunista perekről fennmaradt ügyészégi, levéltárakban őrzött iratok, a Párttörténeti Intézet Archivumában őrzött munkásmozgalmi dokumentumok, valamint a korabeli forradalmi harcosok írott és hangszalagra rögzített visszaemlékezései azt mutatják, hogy az 1920-as évek végén és a harmincas évek elején a kommunisták komoly sikereket értek el az illegalitásban küzdő kommunista párt újjászervezésében, a párt erőinek gyarapításában, és eredményesen küzdöttek az elnyomott, nyomorúságos anyagi-szociális körülmények között szinylődő dolgozó tömegek életkörülményeinek megjavításáért, a politikai szabadságjogok kiszélesítéséért, a bérrendszer megjavításáért, valamint a művelődési feltételek jobbá tételéért. A harc olyan körülmények között bontakozott ki, amikor a kommunistákra nézve súlyos veszélyt jelentett az 1921. évi III. Tc. amelynek alapján lényegében még a rendszer enyhe bírálatát is veszélyes támadásnak minősíthette a törvényszék.

¹ Csongrád megyei Levéltár. A továbbiakban Csml. (Szeged Párttörténeti Intézet Archivuma által átadott munkásmozgalmi iratok másolatai: PIA. 651. f. 2./1930. 1-5352, sz. jelzetű irat am. kir. Szeged kerületi rendőrfőkapitányhelyettesének jelentése a belügyminiszternek 1930. május 31-én, a 246/1930. res sz. alatt „Kommunista szervezkedés Szegeden és Makón.”, a 239/1930. res sz. irat. Ugyanezen dokumentumok: *Serfőző Lajos* szerkesztésében: Dokumentum kötet Csongrád megye munkásmozgalmának történetéhez, 1919—1944. Szeged, 1977. a 162. sz. dokumentum, 329—330. Munkásmozgalmi történeti Lexikon. Kossuth Kiadó 1972. 281—282.

² Csml. Szeged. irat. főügyési iratok IV. 343/1932.

A politikai, valamint a kulturális és sport rendezvények, előadások megtartásához a rendőrségtől engedélyt kellett kérni s ezeken a rendőrség nyomozói vagy a rendőrök megjelenhettek. Ilyen körülmények között kellett a kommunistáknak megmegtalálniuk a kapcsolat lehetőségét a dolgozó tömegekkel, és kialakítani a párt tevékenységének szervezeti formáját. Az illegális harc szempontjából a sejtrendszer lehetett az a szervezeti forma, amely megakadályozhatta egy esetleges lebukás esetén a párt vezetőinek és a szervezetek tagjainak tömeges méretű letartóztatását. Csongrád megyében is a sejt-rendszer alakjában kezdődött meg a kommunista párt újjászervezése az ellenforradalmi rendszer kezdetétől, és az 1920-as évek végén sikeresen haladt előre a pártépítés, a politikai agitáció és propaganda munka: Dobó Miklós, Gera Sándor, Gladics József, Gombai Mihály, Komócsin Antal, Ladvánszky József, Stéhly István tevékeny közreműködésével.

A párt szervezeti fejlődése nemcsak Szegeden, de egész Csongrád megyében felénkült. Így például Makón is ígéretesen haladt előre a párt szervezeti fejlődése. Bökönyi János közlése szerint 1928-ban Dallos Lajos géplakatos szervezett munkás révén került kapcsolatba az illegális kommunista mozgalommal. Dallos Lajostól kapott megbízást arra, hogy a párt illegális sajtótermékeit, mint az „Új Március” és az „Ifjú Proletár” folyóiratokat, valamint a fasiszta elnyomás ellen lázító röplapokat olvassa és terjessze.³ Az Új Március, a Kommunisták Magyarországi Pártjának hivatalos, havonta — két havonta Bécsben 1925—1933 között előállított folyóirata volt, amelynek szerkesztői és szerzői: Landler Jenő, Révai József, Lukács György, Kun Béla, Szerényi Sándor, Alpári Gyula és még mások mélyreható elemző írásaikkal nagy segítséget nyújtottak a magyarországi társadalmi és osztályviszonyok a hazai és a nemzetközi munkásmozgalom elméleti és gyakorlati problémáinak megértéséhez. Az ország kommunistáihoz illegális úton jutott el a folyóirat úgy, mint a szegedi és a Csongrád megyei kommunistákhoz. Az Ifjú Proletár pedig a Kommunista Ifjómunkások Magyarországi Szövetsége (KIMSZ) illegális lapja, a Tanácsköztársaság megdöntése után 1922-ben, majd 1928—1934 közötti években jelent meg a KMP elméleti és politikai irányításával — szervezeti, elméleti, kulturális téren nyújtott nagy segítséget az ifjú kommunistáknak. Bökönyi János 1929-ben Igaz Pál illegális kommunistától kapott hasonló röplapokat és folyóiratokat és tagja lett a Makón szerveződött sejtnek. Igaz Pál ismertette vele a Szovjetunióban kibontakozott szocialista társadalmi rendszer által elért sikereket és, hogy a magyar munkásságnak követnie kell a nemzetközi forradalmi munkásmozgalmat, s többek között küzdenie kell a nyolc órás munkaidő törvénybe iktatásáért, annak kivívásáért. Igaz Pál megbízásából időnként beutazott Szegedre, ahol Gombai Mihálytól vette át a kommunista párt követeléseit tartalmazó röplapokat és elméleti folyóiratokat.

A kommunisták többsége tagja volt a szociáldemokrata pártnak s részt vett annak pártrendezvényein a munkás kultúracsoportok tevékenységében, a Természetbarátok Turista Egyesületében, az Eszperantó nyelv tanulásában. Szegeden igen sok munkás tanult a Szepesi doktor vezette elméleti-politikai szemináriumokon. Egyik volt hallgatója azt írta, hogy a „Szepesi szemináriumok” a Jósika utcában voltak az ottani nyomdászotthonban, amelyet 1928-ban vásároltak meg a nyomdászok. A csoport helyi választmánya beleegyezett abba, hogy a helyiséget átengedi a Szepesi-szeminárium céljaira. A foglalkozásokra ezután a többi szakmából is jöttek át elvtársak. Mintegy harmincan jártunk oda, többnyire idősebb szakmunkások.

³ Csml. Szeged és az MSZMP Csongrád megyei archívuma. Munkásmozgalmi visszaemlékezések gyűjteménye. Bökönyi János visszaemlékezése 1978. március 7-én. (Saját gyűjtés)

A szemináriumok illegálisan, kommunista szellemben folytak. A proletár forradalomról, a szocializmusról, a Szovjetunióról, Marxról és Engelsről tanultunk.”⁴

A kommunisták felismerve az ellenforradalmi rendszer által megtúrt, törvényesen engedélyezett kulturális és munkás-sportegyesületekben végezhető politikai nevelő és szervező munka lehetőségét és jelentőségét, a népnyomó rendszer elleni harcban, erősítették kapcsolataikat a kultur- és sportszervekben tevékenykedő szervezett munkásokkal és fokozták a politikai nevelő és felvilágosító propaganda és agitációs munkát. Így a Munkás Testedző Egyesületben s annak atlétikai, úszó- pólós és birkózó-szakosztályaiban. Az 1920-as évek közepétől a Szegedi Munkás Testedző Egyesületben olyan öntudatos, osztályharcos szellemű munkás-sportolók edződtek meg a harcban, mint Boda József, Fehér András, Hosszú-Kovács József, Kása András, Nagy János, Sz. Nagy József, Pászty Ferenc, Pusztai Andor, Pusztai Ödön, Török Gábor és Varró Kálmán.⁵ A Szegedi Általános Munkás Dalárdában pedig Berta Sándor, Heiszigh József, Magyar Mátyás, Mison Gusztáv, Mison János, Pintér Géza, Scheyn Nándor, Waltner Mihály és mások igyekeztek osztályharcos szellemű tartalmat vinni a Dalárda tevékenységébe. A szervezett munkások kulturális tevékenysége szerves része volt az osztályharcnak.

Gera Sándor, Gladics József, Komócsin Antal, Korom Mihály, Ladvánszky József illegális kommunisták szervező, propaganda és felvilágosító-nevelő tevékenysége egyre mélyebb gyökeret eresztett Szegeden és környékén élő munkások, dolgozó parasztok és értelmiségiek ezrei között. Sikeresen kapcsolódott egymáshoz az illegális és a legális politikai nevelés és szervező munka. A párt sejtek szervezeti-kiépítésében 1929 végére komoly eredményeket értek el.

A KMP Központi Bizottságának hazai Titkársága arra a következtetésre és elhatározásra jutott, hogy megérlelődtek a feltételei annak, hogy Szeged központtal több megyére, Csongrádra, Békésre, Bácsra kiterjedő regionális szervezetet lehet és kell létrehozni, a Dél-alföldi Kerületi Bizottságot. Mint Borsányi György is megállapítja, „1929 augusztusában a hazai Titkárság vidéki osztálya felvette a kapcsolatot a szegedi kommunistákkal, akik addig az építőmunkások szakszervezetében és az SZDP-ben szervezkedtek. Ez után megkezdték a Szeged környéki sejtek kiépítését. Októberre már kerületi bizottságot hoztak létre...”, valamint arra a következtetésre jut, hogy „1930 elején a KMP legjobb vidéki szervezete a szegedi kerületi bizottság volt. A szegedi kommunisták kezükben tartották az egész Délmagyarországra kiterjedő szervezkedő szálait...”⁶

A budapesti vezetés úgy döntött, hogy 1930 májusában értekezletre hívja a Dél-

⁴ PIA-H-f. 6- Farkas István visszaemlékezése 1—2—3—4. p. Szilbermann Erzsébet-Nagy Ernőné a szerző kérésére adott szóbeli tájékoztatása 1979. december 17-én. Pászty Ferenc a forradalmi munkásmozgalom harcosa 1958-ban így emlékezett: „1927-ben tagja lettem a Szegedi Általános Munkás Dalegyletnek, amely ...bátra hirdette a szocialista társadalom eljövételében vetett hitet és cselekvésre, ellenállásra hívta fel a munkásságot.” „1927-ben megalakult Természetbarátok Turista Egyesületének alapító tagja ...voltam, amely a dr. Szepesi Imre által vezetett ifjú kommunisták csoportja volt. Vasárnaponként kijártunk Algyőre a Tisza partra. Szepesi elvtárs előadásokat tartott részünkre...Az előadások anyaga főleg politikai volt, de kiterjedt az általános műveltség fokozására is.” Móra Ferenc Múzeum Történelmi gyűjtemény Szeged. 80.18.3. szám alatt Fénymásolat.

⁵ Megjegyezzük, hogy Móczán Lajosné szegedi lakos a szerző kérésére 1979. december 3-án adott tájékoztatása és a bemutatott Szegedi Munkás Testedző Egyesület fennállásának 25. jubileumi ünnepe alkalmából a törzstagoknak készített Emlékplaketten ez az évszám és szöveg olvasható: 1910—1935. Az emléklapet Móczán Lajosné a szegedi Móra Ferenc Múzeumnak ajándékozta. Pusztai Andor, Török Gábor, Nagy János és Móczán Lajosné közlése a szerző kérésére

⁶ Legyőzhetetlen erő. A magyar kommunista mozgalom szervezeti fejlődésének 50 éve. Kosuth Kiadó 1968.: *Borsányi György*, A kommunista szervezkedés a gazdasági válság és a faszizmus előretörése idején. 1929—1935. Id. mű 81, 84.

alföldi kerületi bizottság kommunista küldötteit, ahol ismertetni kellett az 1930 február 27 — március 15 között a Moszkva melletti, Aprelevkában megtartott KMP II. kongresszusának határozatait és az illegálitás körülményei között harcoló párt szervezeti kérdéseit kellett megvitatni, útmutatásokat adni a politikai szervezeti és elméleti munka fellendítéséhez.

A KMP központi vezetősége Kovács István (fedőnevén *Rózner Jenő*) és Kelemen Imrét (fedőnevén *Balázs*) bízta meg a regionális pártkonferencia előkészítésével azzal, hogy a szegedi, a makói, a kecskeméti és a kiskunfélegyházi kommunista vezetőkkel egyeztessék a konferencia helyét és időpontját. A kommunista párt több megyére kiterjedő szervezeteinek és sejtjeinek képviselőivel megtartandó tanácskozás színhelyéül a későbbiekben a Szegeddel szomszédos Tápéi melletti füzest jelölték ki, ahol 1930 május 18-án kellett gyülekezni a megbízott kommunistáknak. Addig is fokozott energiával és lendülettel folytatták a pártsejtek szervezését, a párt politikai céljait és követeléseit követő propagandát és agitációt. Egymás után érkeztek a kommunista párt illegális kiadványai Szegedre, Makóra, Kecskemétre és más helységekbe. Többek között az „Ifjú Proletár”, a „Világosság”, a „Vörös Segély”, a „100%” című folyóiratok, valamint „a fennálló társadalmi és állami rend elleni igazgatást tartalmazó röpiratok, amelyeket Budapestről szállítottak és a nyílt utcán, szétszórás által terjesztettek.”⁷

Szeged város rendőrfőkapitánya 1930 januárjában arról tájékoztatta a belügyminisztert, hogy „1930 január 13-án Makón, a „Kommunista Ifjúmunkások Szövetsége” aláírással „Tanoncok! Munkásifjak! Leventék” megszólítású sokszorított 2 gépelt oldalra terjedő röpiratokkal a tanoncokat munkaadóik, a leventéket pedig oktatóik és általában a levante intézmény ellen izgatják.”⁸

Mint Bökönyi János visszaemlékezésében elmondta, a röplapok terjesztésében ő is részt vett. Mint birkózó sportoló a makói rendőrkapitányság épületében lévő tornaterembe járt be edzésre, az esti órákban, az egyik rendőr-tiszthelyettes fiával Szakáll Györggyel, aki hetedikes gimnazista volt. Tőle szerzett információt arról, hogy járőrszolgálatot teljesítő rendőrök milyen útvonalat követnek a körletükben és mikor történik a szolgálat-váltás. A késő éjszakai órákban hazatérőben, a város külső részeiből befelé haladva szórták szét a rendőrség épületébe is magukkal vitt kommunista röplapokat. Ezzel alaposan megtévesztve a nyomozókat, akik eleinte arra következtettek, hogy nem helybéliek követik el a röplapok terjesztését. Bökönyi János Dobó Miklóstól vette át Szegeden az illegális sajtóterméket.⁹

Komócsin Antal az illegális pártsejt tagja s a párt egyik szerzője 1977-ben a szerzőnek adott emlékezésében elmondotta, hogy 1930 áprilisában Gladics Józseffel és Gera Sándorral megállapodtak abban, hogy május 1-re a dolgozó népet forradalmasító tartalmú röplapokkal szórják tele a várost, így a „Világ proletárjai egyesüljete!”, „Munkások készüljete a forradalomra!” tartalmú röplapokat, valamint a maguk készítette falragaszokkal és röplapokkal segítik elő a dolgozók mozgósítását a fasizmus elleni harcra. Szegeden a röplapok terjesztésében, falragaszok elhelyezésében olyan baloldali szociáldemokraták is segítettek a kommunistákat, mint Pászthy Ferenc, Varró Kálmán, Kása András és Török Gábor. Megítélésünk szerint ezek mint más baloldali szociáldemokraták, kommunistáknak tekinthetők.

⁷ PIA. 651. f. 2./1930—1—5352-ből a i8—11, 16—19 lapok. A m. kir. rendőrség szegedi kerület kapitányának jelentése a 246/1930. res. sz. alatt: „Kommunista szervezkedés Szegeden és Makón”.

⁸ PIA. 651. f. 2 1930—3—3171 sz. i. Másolata a Csml-ban.

⁹ Bökönyi János, a Szocialista Hazaért Érdemrend kitüntetettje 1978, március 7-én a szerzőnek adott írásos és szóbeli visszaemlékezése. A gépelt szöveg 2. p. MSZMP Csongrád megyei Archívuma.

Meg kell említenünk e helyen, hogy mint az élő forradalmi harcosok és a már elhunytak visszaemlékezéseiből kitűnik, a kommunisták és az osztályharcos baloldali szociáldemokraták ebben az időszakban, amikor az ellenforradalmi rendszer belülről gyengülni látszott, a Bethlen-kormányzati rendszer gyengülését tapasztalva, és a kommunisták erőinek rohamos növekedéséről értesülve Németországból, a proletárhatalom győzelmében reménykedve, a dolgozó tömegek anyagi, szociális helyzetének gyors romlását látva akként értékelték a politikai körülményeket, hogy a kommunista párt szervezésében gyors és határozott cselekedetre van szükség, mivel az SzDP országos vezetősége feladta a forradalmi harc stratégiáját. A néptömegek anyagi helyzetének egyre fokozódó romlása kedvező forradalmi helyzethez vezet. Mind bátrabban leplezték le a fasiszta diktatúra néppellenes politikáját és gyarapították a párt sorait.

Azonban, mint a KMP akkori vezetőinek többsége és a párt programja, úgy a kommunisták Szegeden is tévesen ítélték meg a proletárhatalom kivívásának közeli lehetőségét, egy gyökeres társadalmi átalakulás objektív és szubjektív feltételeit. A tőkés világgazdasági válság nem vezetett proletárforradalomhoz, alapjaiban nem rendítette meg a hatalmon lévő ellenforradalmi erők politikai hatalmát. A burzsoázia a hatalom faszálódásával szilárdította meg uralmát. A KMP stratégiájában nem hozott lényeges változást az 1930-ban megtartott II. kongresszus. Ugyanakkor a kommunisták az adott helyzetnek megfelelően rugalmasabban alkalmazták a legális és az illegális harc formáit és eszközeit. A Dél-alföldi kerületi Bizottság kommunistái eredményekben megmutatókozó szervező és felvilágosító tevékenységet fejtettek ki a dolgozó parasztság és a munkásosztály forradalmasítására. A fasiszta diktatúra megdöntésére alkalmas széles alapokon nyugvó népi demokratikus összefogás szükségének felismerése még nem érlelődött meg.

1930. május 18-án délelőtti órákban az ifjú kommunisták részére tartott tájékoztatást a párt központi megbízottja, s megvitatták az ifjúság körében végzendő politikai felvilágosító és szervező munka feladatait. Délutáni órákban tervezték a párt vezetőinek tanácskozását. Egymás után érkeztek a küldöttek. Szegedről Gladics József, Gera Sándor, B-Rác János, Gombai Mihály és Komócsin Antal. Makói kommunisták képviselőiben Bökönyi János, Igaz Pál, Jáksó József, Körösi Tibor, Lőrinc István, Sarkadi István és Székely Mihály. Ez a tanácskozás azonban elmaradt, mivel az egymásután érkező küldöttek mielőtt megkezdhették volna a feladataik elvégzését, annak kezdete előtt megjelentek a rendőri nyomozók, s a rajtaütés következtében a küldöttek menekülni igyekeztek. Komócsin Antal emlékezése szerint egy bizonyos Hornok István nevű csendőrspicli, és a gátőr jelentette a szegedi rendőrségnek az illegális tanácskozást. A rendőri szerveknek még a helyszínen sikerült letartóztatniuk öt—hat küldöttet. A letartóztatásokat az előzetes információk és az egyes tanúvallomások nyomán végzezték Szegeden, Makón és Kecskeméten. Ladvánszky József, Gera Sándor, Gladics József, Gombai Mihály, Stéhly István, B. Rác János, Komócsin Antal, a makóiak közül Bökönyi János, Igaz Pál, Lőrinc István, Jáksó József, Hermann István és Szakáll György került hamarosan rendőrkézre. Szalai József, az államrendőrség szegedi kerületi főkapitánya a belügyminiszternek küldött jelentésében közli, hogy jelentésének lezárása után, az általa megadott támpontok alapján a kecskeméti rendőrkapitány azt jelentette, hogy letartóztatták Fischl Frigyes, Klein Károly, Körösi Gyula és Csáki László kommunista gyanús helybéli lakosokat. Jelentésében arra a következtetésre jutott, hogy Szeged és egész környékére kiterjedő szervezkedést sikerült ártalmatlanná tenni.¹⁰

¹⁰ PIA. Rendőrségi jelentések a belügyminiszternek. 651 f. 2./1930—1—5352. Dr. Szalai József

A Csongrád megye és Szeged munkásmozgalmára vonatkozó levéltári és párt-történeti archívumi források s a már eddig megjelent feldolgozások valamint publikált dokumentum-gyűjtemények, cikkek egyöntetűen bizonyítják, hogy valójában több megyére kiterjedő kommunista pártszervezkedés volt folyamatban, s ennek a Dél-Alföldet átfogó hálózatnak Szegeden volt a központja. A kommunistákat és a kommunista-gyanús szervezett munkásokat árgus szemekkel követő és üldöző rendőrség nyomozói és fizetett ügynökei közreműködésével ezúttal is legelőször a már ismert s nyilvántartott kommunistákat igyekeztek kézre keríteni az 1921. évi III. tc. 1. §-ában megfogalmazott „az állami és társadalmi rend felforgatására és megismerésére irányuló büntett” elkövetésében gyanúsították őket. Köztük Ladvánszky Józsefet is, az építőipari munkásság kiemelkedő vezető és szervező egyéniségét. Őt, már a Tanácsköztársaság megdöntése után Szegeden és Csongrád megyében a kommunista párt újjászervezésében kifejtett tevékenységéért 1922 decemberében 3 évi fegyházbüntetésre ítélte a szegedi törvényszék¹¹ és akit 1926-ban az MSZMP itteni szervezésével vádolva ismét letartóztattak és csak a „kellő” bizonyítékok hiányában menekült meg az újabb börtönbüntetéstől.

Gladics József, a mozgalom másik vezető egyénisége is 1926-ban illegális kommunista sajtótermék terjesztésével és az MSZMP helyi szervezésének vádjával került rendőrkézre és Ladvánszkyhoz hasonló okok miatt kerülte el a börtönbüntetést.¹²

Gera Sándor neve is ismert volt a fővárosi és a szegedi rendőrség nyilvántartásában, mint kommunista gyanús. Gera Sándor 1930-ban már a Dél-Alföldi illegális pártszervezés egyik vezető egyénisége volt. Először 1927 szeptember 10-én 14 órakor Budapesten került a kommunistákra vadászó nyomozók kezére, amikor is tiltott kommunista szellemű röplapokat és a „100%” című marxista folyóiratot tartalmazó csomagot fedeztek fel nála.¹³ Akkor azonban fiatal korára való tekintettel, valamint „alapos” bizonyítékok hiányában, kéthetes vizsgálati fogság után szabadon engedték, kitoloncolva Budapestről, megfigyelés alá került Szegeden.

1931 január 14-én kezdődött a kommunisták pere, majd fellebbezések folytán 1931 június 4—21. között folytatódott. A vád alá helyezett kommunisták többsége bámulatlan helytállást tanúsított. A per első napján, január 14-én például Gera Sándor és Gladics József „Éljen a magyarországi kommunisták pártja!”, „Éljen a forradalmi Magyarország!” felkiáltással fogadták a terembe belépő Vild törvényszéki tanácsost.¹⁴ Gera Sándor és Gladics József magatartása a törvényszéki tárgyaláson, az ott elhangzott kijelentéseik arra engednek következtetni, hogy az újabb, a második proletárforradalom győzelmét közeli lehetőségnek tekintették. Tévedésük mellett a rendíthetetlen magatartásukkal bátor helytállásra serkentették elvtársaikat. Azzal pedig számolniuk kellett, hogy a törvényszék majd az ítélethozatalban súlyosbító ténynek minősíti kijelentéseiket s a magatartásukat.

A törvényszék másodfokú ítéletével, 1931 június 13-án Gera Sándort, Gladics Józsefet és Igaz Pált 2 év és 6 hónapi fegyházbüntetésre, Gomba Mihályt 2 év és 3 hónapi, Székely Mihályt, Kákonyi Józsefet, Batik-Rác Jánost 2-2 évi fegyházra, Ko-

kerületi rendőrfőkapitány 239/1930 res. sz. jelentése. PIA a 651. f. 2. 1930. 1.-5352 m. kir. Szeged kerületi főkapitány helyettesének jelentése a belügyminiszternek 1930. május 31-én.

¹¹ PIA. Kommunista perek Szegeden. Büntetőtörvényszéki iratok 1922—1935. 649. f. Szeged ügyészség 1922. IV.—1225.

¹² PIA 651. f. 2. 1930—1—5352.

¹³ PIA. 612. f. 3./220. Értesítő jegyzék Gera Sándorról. Törzskönyvi száma: 4092.

¹⁴ CsmI. Szeged, Szegedi kir. ügyészi iratok IV. 393/1931. Gladics József és Gera Sándor kommunista vádlottak bíróság előtti magatartásáról. 1931. január 16-án a kir. főügyésznek küldött jelentés.

mócsin Antalt és Szekeres Mihályt 8 hónapi, Ladvánszky Józsefet 3 hónapi, Diós Sándort 6 hónapi, Bökönyi Jánost 5 hónapi, Stéhl Istvánt 2 hónapi, Sarkadi István 4 hónapi fegyházbüntetésre és az elítéltek politikai jogaik gyakorlásának 3—5 évi felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre ítélte. A per további folytatása során valamennyi vádlottra kiszabott büntetést enyhítette az Itélőtábla. Így például Gera Sándor büntetését 1 évi fegyházra mérsékelte, Komócsin Antalét 3 hónapra, Bökönyi Jánost pedig felmentették a fegyházbüntetés alól.¹⁵ Így vált lehetővé, hogy az elítéltek többsége 1931 augusztusáig leülte a kiszabott szabadságvesztést. Így aztán 1930 őszén és 1931 elején tovább folytatták a szervezkedést.

Az 1930-as esztendő a szegénység, a nyomor és a munkanélküliség további fokozódását hozta a dolgozó tömegeknek. Csak Szegeden 1930-ban 5239 munkás vált munkanélkülivé, Csongrádon 3 ezren nem jutottak munkához. Az 1930 szeptember 1-i szegedi, szentesi munkástüntetések a növekvő nyomor, a fokozódó politikai nyugtalanság és elégedetlenség a Bethlen kormány politikájával szemben erősen aggasztotta a helyi hatóságokat is. A szegény paraszti tömegek nyomorúságos helyzete az 1930. évi népszámlálásban részt vett hivatalos személyeket is elriasztotta és megdöbentette.¹⁶

Mi lehetett az oka a törvényszéki ítéletek enyhítésének? Figyelembe kell vennünk a rendszert meggyengítő gazdasági válságot, amely a Bethlen István kormányát lemondásra kényszerítette. Horthy 1931 júniusában elfogadta a Bethlen-kormány lemondását és feloszlatta a parlamentet. A dolgozó tömegek nyomorát, nélkülözéseit, a munkanélküliséget s a mindezzel együtt járó politikai elégedetlenséget a Bethlen-kormány nem tudta feltartóztatni. Az uralkodó osztály körében is nőtt az elégedetlenség. Úgy véljük, hogy ilyen politikai körülmények politikai bizonytalanságot keltettek az ellenforradalmi rendszer jogi védelmezőinek körében is s e bizonytalanságnak szerepe volt a korábbi ítéletek enyhítésében. Az 1931 augusztusában megalakult gróf Károlyi Gyula kormánya statárium kihirdetésével igyekezett megszilárdítani az uralkodó osztály ellenforradalmi rendszerét és útját állni a dolgozó tömegek forradalmasodásának.

Az 1932—1933-ban lefolytatott másik nagy kommunista perben hozott súlyosbító ítéletek már a fokozódó fasizálódással megszilárduló kormányzati rendszer szakaszában születettek, amikor a politikai válságjelenségekkel kilábaló burzsoázia a Németországban erősödő majd hatalomra jutó hitleri fasiszta diktatúrában tartós és szilárd külső támaszra számíthatott.

A fokozódó terror és statárium ellenére a kommunisák tovább folytatták a párt sorainak gyarapítását, és a politikai felvilágosító munkát a munkásosztály és az agrárproletáriátus körében. A szabadlábra került kommunisták újra bekapcsolódtak a fasiszta diktatúra s a népelnyomás politikája elleni küzdelembe, s a párt megóvásáért és erősítéséért.

Gera Sándor és Gladics József kiválása után a szegedi pártszervezés irányítását Korom Mihály vette át 1930 nyarán. A lebukásig Gladics József vezette a szegedi sejtet. A kétségtelen súlyos érvágást okozó letartóztatások nem semmisítették meg az illegális kommunista mozgalmat. Korom Mihály felvette a kapcsolatot a KMP budapesti központjával, illetve annak megbízottjával, „Danival”, igazi nevén valószínűen Tamás Aladárral, a KMP vidéki osztályának vezetőjével, valamint a szaba-

¹⁵ *Tamási M.*, A dolgozók harca a nyomor és a kizsákmányolás, az ellenforradalmi rend ellen 1929—1935. Szeged 1971.

¹⁶ *Sárközi I.*, A tanítók jelentései a lakosság életviszonyairól Csongrád megyében az 1930 évi népszámlálás idején. Különlenyomat a Csongrád megyei Levéltár 1977 évi I. évkönyvéből.

don maradt kommunistákkal Szegeden, majd a börtönbüntetésüket kitöltött Komócsin Antallal, Gladics Józseffel és Gera Sándorral, akik 1931 őszén újból felvették a kapcsolatot egymással. Gera és Gladics 1931 júniusában szabadultak. *Új erőkkkel is gyarapodott Szegeden az illegális kommunista mozgalom 1931 őszén.* Szeptemberben hazatért Szegedre Gombkötő Péter, aki 1929—1931 július között Franciaországban és Belgiumban dolgozott mint bányamunkás. Ott bekapcsolódott a francia majd a belga kommunisták harcába s tagja volt a belga kommunista pártnak, és igen értékes tapasztalatokat szerzett a politikai harcban és a szervező munkában. „Briant” elvtárs — ez volt az ottani illegális neve — a külföldi és a belga munkások sztrájkharcának egyik szervezője hamarosan felhívta magára a belga rendőrség figyelmét. Olyannyira, hogy 1931 júliusában letartóztatták, majd kitoloncolták Belgiumból Luxemburg határára, ahonnan a német kommunisták segítségével, pénzügyi támogatásával tudott hazajutni. Kölnben az útlevelét nem kapta meg, helyette egy Magyarországra szóló ideiglenes irattal folytathatta az útját.¹⁷ Hazatérésekor a szegedi rendőrségen nyilvántartásba vették, ami nem akadályozta meg abban, hogy bekapcsolódjék az illegális kommunista szervező és agitációs munkába. Itt Szegeden is a tőkés világgazdasági válság következményeivel találta szembe magát. Először is Agócsi János téjakoztatta őt az itteni kommunista szervezkedés helyzetéről és a nemrég lezajlott itéletekről. Majd hamarosan Dobó Miklós bőripari munkással találkozott, aki összehozta Gera Sándorral. Gera Sándor és Dobó Miklós bemutatták neki a börtönből szabadult Gladics Józsefet és Komócsin Antalt.¹⁸

A szegedi pártsejtet 1931 őszén elszánt forradalmárok alkották: Gera Sándor, Korom Mihály, Gombkötő Péter, Gladics József, Komócsin Antal. Ennek a csoportnak a vezetője, közös elhatározással Gera Sándor lett.

Ladvánszky József szoros, elvtársi kapcsolatot tartott a Gera Sándor vezette sejt tagjaival, de közvetlenül nem tartozott hozzá, ugyanakkor változatlanul intenzitással folytatta agitációs és szervező tevékenységét, az építőipari munkásság kerületi szervezeteiben, szakcsoportjaiban.

A pártsejt illegális tanácskozásait a Széll József lakásán, majd Pontyik Pál be szervezése után annak Délibáb u. 8. sz. házában és a sertéstelepi melegedőjében tartották meg.

A kommunisták elhatározták, hogy a korábbiaknál is nagyobb figyelmet fordítanak a munkás, szegényparaszt és haladó értelmiségi fiatalok megnyerésére és azok marxista szemléletű nevelésére, a munkanélküliek védelmére, megsegítésére. Ehhez a munkához kedvező lehetőség kínálkozott azáltal, hogy a kormány engedélyével az SZDP irányítása alatt Országos Ifjúsági Bizottság helyi szervezeti csoportja Szegeden is megalakulhatott. Ennek szervezéséhez még 1931 őszén hozzá is láttak, és mindenek előtt létrehozták annak vezetőségét. Az 1931 májusában Szegedre érkezett Sebes László 1931 végén bekapcsolódott az ifjúsági csoport szervezésébe.¹⁹ *Az OIB szegedi csoportja formálisan az SZDP szegedi szervezete vezetőségének irányítása alá tartozott, a gyakorlatban azonban teljesen a szegedi kommunista sejt határozta meg a tevékenységét. Közvetlenül Gombkötő Péter vezetése alatt fejlődött a csoport.* Gombkötő Péter szakmája szerint vasesztergályos, szegedi születésű, igen jól ismerte a szegedi munkások életkörülményeit s azok helyzetét. Megjegyezzük, hogy Szeged 1944. ok-

¹⁷ Gombkötő Péter visszaemlékezése, amelyet a szerző kérésére mondott el 1979. december 21-én. Gépelt szöveg 3—4. p.

¹⁸ Gombkötő Péter a szerző kérésére 1979. december 16., és 21-én hangszalagra elmondott visszaemlékezése. MSZMP Csongrád megyei Archivum. 4. p.

¹⁹ Csml. Szeged szegedi kir. főügyészi iratok IV. 343/1932. Csaplár Ferenc: Szegedi fiatalok művészeti kollégiuma. Akadémia kiadó 1967. 78. p.

tóber 11-én történt felszabadulása után őt választották meg a Kommunista Párt szegedi, majd a Délterületi Pártbizottság titkárává. Gombkötő Péter megnyerte az OIB szegedi csoportjában végzendő politikai propaganda vezetéséhez dr. Szepesi Imrét, aki tagja volt a szociáldemokrata párt szűkebb vezetőségének. Dr. Szepesi Imre személyében egy kiváló, marxista elméleti ismeretekkel felvértezett értelmiségit ismert meg, s aki már addig is sokat tett a szegedi munkásság marxista elméleti műveltségének megalapozása terén. Az OIB szegedi csoportja hamarosan mintegy 35–40 főre gyarapodott. A vezetőség tagja volt Gombkötő Péter, Sebes László, Machánszky József, Nagy János, Szilbermann Gyula, Szilbermann Ferenc, Bozóki Lajos, Strausz Sándor és Schreiner Béla.

A kommunisták irányításával megélénkülő, egyre gyakrabba váló politikai pannotikum próbák, munkásindulók — közöttük az Internacionálé — tanulása, s a Természetbarátok Turista Egyesületének keretében a dr. Szepesi Imre által vezetett kirándulásokon megtartott politikai és elméleti beszélgetések, amelyek egyre több fiataalt vonzottak, bizalmatlanságot és gyanút ébresztettek Lájér Dezső párttitkárbán. Ma már nem csupán feltételezés az, hogy Schreiner Béla személyében egy rendőrségi ügynök épült be szinte valamennyi kultúr és sportszervezetbe, s még az OIB vezetésebe is. Mint a kortársak közül Török Gábor, Machánszky József és Gombkötő Pé-

1. A dr. Szepesi Imre irányította Természetbarátok Turista Egyesületének szegedi csoportja. A felvétel 1930 július 20-án készült egyik „kirándulás” alkalmával. A felvételen látható és felismert személyek. Balról jobbra: Fönt, 1. dr. Szepesi Imre, 2. Karácsonyi Etelka, 3. Szepesiné dr. Szamek Sára, 4. Báló Piroska 5.? ismeretlen 6.? ismeretlen 7. Bozóki Lajos 8. Huszka Ilona, 9.?, 10. Szilbermann Gyula, 11. Karácsonyi Anna, 12. Szamek Vera, 13. Báló Anna, 14–15. ismeretlen 16. Pászthy Ferenc, 17. Sz. Nagy József. Ülők: Balog Ilona, Molnár Jülianna, Szilbermann Erzsébet s mellette jobbra két nő ismeretlen.

ter közzölték, Screiner Béla úgy mutatkozott be nekik és a partvezetőségnek, mint aki a románok által meg szállt Erdélyből menekült munkás. Nagy János az OIB egykori vezetőségi tagja személyes dokumentumai közül a közelmúltban bemutatott Szögi István szegedi lakostól, a mozgalom egykori harcosától származó Nyilatkozatot, amely egyértelműen bizonyítja, hogy Schreiner Béla „Narancs” jelszóval küldte jelentéseit a szegedi rendőrségnek a jelenlegi Vörös Csillag mozi mellett volt trafikosnak, s hogy a Népbíróság Schreiner Bélát 1945-ben 10 évi kényszermunkára ítélte, miután döntő bizonyítékok álltak rendelkezésre arra vonatkozóan, hogy sok kommunista és baloldali érzelmű szociáldemokrata lebuktatása és megkínzása, bebörtönzése, felügyelet alá helyezése volt a rovásán.²⁰ Török Gábor elvtárs úgy emlékezik, hogy több esetben magától Lájér Dezsőtől kapott megbízást, kövesse Schreiner Bélát, beté- e a megadott címre. Lájér Dezső tehát nemcsak tudhatott a rendőrspicli megfigyelő tevékenységéről, hanem maga is adott információt a rendőrségnek az ügynök által a Hétvezér utcai Munkásotthonban hallottakról és látottakról, amelyek ellentétben álltak az ő megalkuvó szemléletével.

A pártsejt tagjai megbízásából a fiatalok közül egyre többen vállalkoztak a kommunista folyóiratok és rölapok terjesztésére és a fasiszta diktatúra megdöntésére irányuló harc sikeres megvívásához újabb fiatalokat nyertnek meg. Sokan részt vettek a burzsoa rendszer ellen lázító rölapok terjesztésében. Így például terjesztették „Éljen a kommunizmus!”, „Munkások! Dolgozók” „Elvtársak! Szegényparasztkol!” című felhívást. Egymásnak kézről-kézre adva olvasták az Ifjú Proletár”-t, a „100%”-ot, a Társadalmi Szemlet és az „Új Március”-t. Az 1932 júniusában elkészült vádirat állam és társadalmi rend elleni felforgató célzatú tevékenységnek minősítette, hogy a munkásotthonban az Internacionálét, a „Föl-föl ti rabjai a földnek” kezdetű dalt énekelték, amelyben részt vettek: Gombkötő Péter, Nagy János, Bozóki Lajos, Szilbermann Ferenc, Szilbermann Gyula, Strausz Sándor, Machánszky József, Karácsnyi Etel és Lieb Richárd.”²¹

Az 1932-ben és az 1933. évi ítélethirdetés indoklásában a vádhatóság elismerte ugyan, hogy az OIB szegedi csoportja nem törvényellenes alakulat és a szociáldemokrata párt szervezeti szabályzatához alkalmazkodó tevékenysége megengedett, de azt Lájér Dezső tudta nélkül hozták létre és Gombkötő Péter felelősségét állapította meg abban, hogy az OIB vezetését és tevékenységét az állami és a társadalmi rend erőszakos felforgatására igyekezett irányítani és igyekezett a kommunista befolyást érvényesíteni. Osztály elleni izgatásnak minősítette a vádirat a dr. Szepesi Imre, Sebes László és Gombkötő Péter kezdeményezésére szerkesztett Háziújság kép és cikkanyagát, amely az OIB működése keretében készült. A Házi Újságba az OIB csoport tagjai és a szerkesztőbizottság, valamint az OIB szervező bizottsága tagjai is írtak cikkeket. A Házi Újság őrizetét és olvasásra történő kiadását megbízható csoportoknak, a szerkesztőség Bozóki Lajosra bízta. Sebes László a „Sajtókritikáról”, a japánok indokínai háborús politikájáról „Távolkeleti probléma” címmel, Gombkötő Péter pedig „Nyílt levél a szegedi Munkás-Dalegyletnek” címmel, Nagy János a „kapitalista hazafiságról” írt cikket. Dr. Szepesi Imrének, az „Akik dolgoznak” felíratú képösszeállítása, amelyben a kovácsműhelyben folyó munkát ábrázolta, szembeállítva a gazdag tőzsért ábrázoló képet, amelyen a tőkés briliáns nyakéket és 1000 dolláros bankjegyet nyújt át egy félig meztelen táncosnőnek, mint „Akikért dolgoznak” a tömegek. Továbbá a „Fény és árnyék” című képsorban Sebes László ragasztotta egy-

²⁰ Az eredeti dokumentumról készült másolat a Móra Ferenc Múzeum birtokában a 80. 18. 21, 81 szám alatt. A Nyilatkozat kelte 1971. XI. hó 23.

²¹ PIA. 631. f. 1./1932—2880. Szegedi Törvényszék. Vádirat 8—9 p.

más mellé a fénypompában úszó theatre parenak és az alamizsnára váró szegények képét, Lilla-füred palotaszállójának és nyári nyaralójának képe mellé a kisember viskójának és a padon alvó hajléktalannak képét, a Bethlen Istvánnak és Rubinek Istvánnak „terített asztalnál” című összeállítás mellé az ingyenebéd osztására várakozók képét.²²

Gombkötő Péter és Komócsin Antal, valamint több visszaemlékező szerint letartóztatások nem a közvetlenül a kiskundorozsmai állomáson történtek, még onnét elmentek a Pontyik Pál akoltelepi kunyhójába beszélgetni a „központi összekötővel”, azaz az ügynökkel. A letartóztatások közel egy hónap elteltével kezdődtek, 1932 április 4-én. Ezt erősíti meg az ügyész ségi vádirat is, nyilván a rendőrnnyomozói jelentések alapján. A huszonnyolc vádlotként letartóztatott kommunista és velük rokonszenvező szociáldemokrata; Sebes László, Gombkötő Péter, dr. Szepesi Imre, Gládics József, Nagy János, Széll József, Bozóki Lajos, Szilbermann Ferenc, Szilbermann Gyula, Strausz Sándor, Rosenberg (Rónai) Béla, Sz. Nagy József, Zeisler György, Szamek György, Geleta Pál, Börcsök Ignác, Lieb Richárd, Machánszky József, Bata Szilveszter, Karácsonyi Etel, Korom Mihály, Gera Sándor, Komócsin Antal, Pontyik Pál, Bitó Mihály, Gombkötő Dezső, Török Dezső, Kristóf László.²³ A letartóztatottak száma 60 lehetett. Itt mindjárt megjegyezzük, hogy valamennyi vádlott rendőrségi kihallgatása során a legembertelenebb kínzásokat szenvedte el, így igyekezett vallomásokhoz jutni az elnyomó rendőri apparátus. Válogatott kínzásokkal próbálták szóra bírni a letartóztatottakat. Legegyszerűbb vallatási eszközként alkalmazták a bottal vagy szíjjal mezítelen talpra mért ütéseket. A legtöbb vádlottat egy függő láncra kötötték, térden vagy bokán fölül és úgy verték. Többeknek a veséjét és a nemiszervét ütötték, amíg nem vallott, vagy el nem ájult. Élesztés után folytatták a kínzást. Mint Machánszky József és Gombkötő Péter elmondták, a pribékek úgy kínozták őket, ahogy kedvük telt benne és többször is megmondták nekik, hogy az életükkel nem kell elszámolniuk. Ennek a szadista kínzásnak a következtében halt bele sérüléseibe 1934-ben dr. Szepesi Imre, aki ténylegesen egyik fővádlottja volt ennek a pernek. A kiváló orvos magas marxista műveltségét sok-sok fiatal munkásba és értelmiségi fiatalba „táplálta át”.

Az is megtörtént, hogy a tárgyalásra megidézett tanúkat is bántalmazták és megkínozták a vallató rendőrnnyomozók. Többek között Czikora Sándor kubikus földmunkást, akit azért idéztek be a rendőrség kihallgatásra, mivel a munkásotthonban tartott munkáslevelek között az e célra elhelyezett postaládában Czikora Sándor levelét is megtalálták, amelyben a Népszavában olvasott cikkekről írt véleményt. A dr. Szepesi Imrével való kapcsolatáról faggatták. Azt vallotta, hogy nem volt folyamatos a részvétele a Házi Újságban olvasásában, de a nyomozók ezt nem hitték el, és megvesszőzték a talpát, hogy valljon. Miután semmi nyomot nem találtak Sebesrel kapcsolatban, néhány napos „kihallgatás” után szabadon engedték.²⁴

Sebes Lászlót és társait — az 1932 június 30-án készült vádirat szerint — „az állam és a társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló büntett” elkövetésével vádolták. Sebes Lászlón és 27 társán kívül a politikai per előkészítése során, valamint a törvényszéki tárgyalásra megidéztek még Báló Antalt, Kormányos Imrét, Trischler Ferencet, Konc Károlyt, Széll Sándort, Farkas Istvánt, Fehér Istvánt, Mészáros Gergelyt, Müllert Lipótot, Tóbiás Lajost, Pintér Gézát, Löwi Sándor,

²² Gombkötő Péter visszaemlékezése. MSZMP Csongrád megyei Bizottság Archivuma. PIA 631. f. 1./1932—2880. Szegedi törvényszék ítélete Sebes László és 27 társa bűnügyében. 9— 2. p.

²³ Csml. Szegedi kir. főügyész iratok. IV. 343/1932. 1. p.

²⁴ Czikora Sándor visszaemlékezése 1980. március 20-án. A szerző gyűjtései. MSZMP Csongrád megyei Bizottság Archivuma.

mint szervezett dolgozókat, valamint az SZDP pártvezetőség tagjait: Papdi Györgyöt, Olejnyik Józsefet, Valentiny Ágostont és Lájér Dezsőt.²⁵ Természetesen a nyomozókat is tanúként idézték meg. A vádlottak védelmét dr. Molnár René, Valentiny Ágoston, dr. Burger Béla, dr. Schwartz Jenő és dr. Eisner Manó ügyvédek látták el. A szegedi királyi ügyészség és a nyomozószervek minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy valamilyen módon kapcsolatot találjanak az 1931 szeptemberében Biatorbányán elkövetett nemzetközi gyorsvonat elleni merénylet állítólagos és vélt kommunista végrehajtója és a szegediek között. Mindenesetre a vád előkészítésének a folyamata és maga a per a statárium légkörében folyt. A statáriumot csak 1932 végén szüntette meg Gömbös-kormány. A másik, országos körülmény, amelyet figyelembe kell vennünk ez az a tény, hogy 1932. májusa — 1932. júliusa között az illegális kommunista párt vezetői elleni nyomozás nemcsak az egész országra kiterjedő szervezkedés tényleges eredményeit rögzíthette, hanem súlyos méretű lebukást is, amely a pártot érte.

2. Az „Eszme Sport Club” vezetősége Kéthly Annával és Lájér Dezsővel. Balról jobbra: *Papdi György* (pártvezetőség tagja), *Dáni János*, *Mison János*, *Kiss István*, *Waltner Mihály*, *Kazi Mátyás*, *Fehér András*, *Török Gábor*. Ülősorban: *Virágh Erzsébet*, *Svarc Pirooska*, *Kéthly Anna* (az SzDP országos vezetőségének tagja), *Lájér Dezső* titkár és *Ádok Viktória*.

1932 júliusában elfogták a Központi Bizottság tagjait: Sallai Imrét, Füst Sándort, Karikás Frigyeset és a KIMSZ titkárát, Kilián Györgyöt. E tényeket és körülményeket mérlegelve, a szegedi nyomozás során az ő szemszögükből ítélve érthető, hogy nem

²⁵ Csml. Szegedi kir. főügyész iratok. IV. 343/1932. a vádirat 1. p.

voltak válogatósak a nyomozós eszközeiben. Inkább a vallatás, testi kínzás volt jellemző a nyomozás vallatási eszközeire.

A szegedi rendőrkerület főkapitánya, Szalay és helyettese Buócz, egymás után frissiben igyekeztek tájékoztatni a belügyminisztert szorgos és minden körülményre kiterjedő nyomozás rendkívüli eredményességéről. Mielőtt a bírósági perre térnénk, néhány ilyen jelentésről szólunk. Így például egyike ezeknek az SZDP falusi és tanyai szervezkedéséről szóló tárgyban „szigorúan bizalmasan” jelentésben arról tájékoztatja a belügyminiszter „Nagyméltóságát” miszerint „a szociáldemokrata párt a jelenlegi nehéz gazdasági helyzetet felhasználva elhatározta, hogy a Szeged tanyai kisgazda osztályát a pártba be fogja szervezni. A *speciális szegedi viszonyoknál fogva* (kiemelés S. I.] a szervezés könnyen megy, az ellenőrzés nehézségekbe ütközik a tanyák szétszórtsága, stb. folytán. Hogy agitációjuk nagyobb mértékű és eredményesebb legyen, újabb választások kírására számítva Szegeden megalakították „rendezőgárdájukat”, akiknek tagjai kipróbált szocialisták, s ennek a gárdának a vezetője *Szepesi Imre* fogorvos.”²⁶

A kommunisták és velük érzelmileg és felfogásban azonosuló baloldali munkások, szervezett dolgozók meg nem alkuvó harcosai ellen indított hajsza másnapján, április 5-én siet jelenteni Buócz rencőrfőkapitány helyettes a belügyminiszternek telefonon: Kétségtelen adataink vannak arra, — szól a jelentés — hogy a szoc. dem. párt kebelében országos ifjúsági bizottságot alakítottak, amelynek vezetője dr. Szepesi Imre orvos, a pártvezetőségnek is tagja. Ennek az irányzata *szélsőséges baloldali volt* [kiemelés a szerzőtől].²⁷ 1932. ápr. 5-én megint csak nyomatékosan felhívja a figyelmet arra „hogy Szepesi Imre doktor személyében milyen veszedelmes politikai „bűnözőt” kerítettek kézre, amikor a dr. Szepesi Imre irányította Természetbarátok Turista Egyesülete szegedi csoportjának vezetésében beöltött szerepéről jelent telefonon a belügyminiszternek. Elmarasztalja a pártvezetőséget, amely „megtúrte, hogy ez az illegális pártalakulat működjék”, és megemlíti, hogy a „Szepesiéknél tartott házkutatás során több kommunista verset kéziratban foglaltunk le, ami szintén bizonyítéka annak, hogy ez is szélsőséges irányban működött”.²⁸ A kapitányhelyettes utasítást kér a miniszterrel arra vonatkozóan, hogy a Munkásotthon a rendőrség hatóságilag lezárhassa. Ez is megtörtént.

Itt csupán arra utalunk, hogy a Természetbarátok Turista Egyesülete s annak szegedi csoportja a rendőrségnél „bejelentett alakulat” volt, annak működéséhez hatóságilag hozzájárultak. A tagok fényképes igazolvánnyal rendelkeztek. Bizonyíték erre Pászty Ferenc megmaradt igazolványa is. Ebben semmi eltérés a hivatalos és hatósági szervek engedélyétől nem történt. Amit a rendőrkapitány helyettese szükségesnek minősített, azt abban lehet megfogalmazni, hogy a nem politikamentes, osztályharcos munkásság és haladó értelmiség legjobbjai nem elégedtek meg azzal az esznei-politikai műveltséggel, amit a rezsimtől kaptak, és jobboldali szociáldemokrácia elméleti tanai-val, hanem többre, tökéletesebbre törekedve igyekeztek magukba szívni a kor leg-haladóbb elméleti tanításait és a Szovjetuniót hitelesebb forrásból próbálták megismerni és megérteni. Ilyen értelemben és ebben a felfogásban az ellenforradalmi rezsim keresztény-vallásérkölcsi, neonacionalista, a Szovjetuniót gyűlölő politikai ideológijához viszonyítva, szélsőséges irányú volt a Természetbarátok Turista Egyesületének működése, a Munkásotthonban készített és olvasható Házi Újság, valamint az OIB szegedi csoportjának tevékenysége. Annyi bizonyos, hogy nem Lájér Dezső

²⁶ PIA. Rendőrségi jelentések. 651. f. 2. 1932. a 2868-ból a 4. p., a 135. sz. jelentés.

²⁷ PIA. Rendőrségi jelentések 1925—1944. 651. f. 2. 1932. a 4539. lp.

²⁸ Uo.

párttitkárral szemben hangzottak el a mind súlyosabban terhelő vádak, hanem annál sokkal jobban tisztelt, a munkások legjobbjai által szeretett dr. Szepesi Imre doktorttal szemben.

Sajnos az egyes vallomások hallatlanul sokat ártottak a vádlottaknak a tárgyalás előtt is. Egyre gyakrabban vitték őket a a pribékek elé újabb vallomások kiszendetésére. Okkal emlékezik ma is vissza nagyon keserűen Gombkötő Péter elvtárs, hogy amikor láncra verve kísérték őket a bírósági tárgyalásra nemcsak polgárok, de a szociáldemokraták között is voltak olyanok, akiket felismert, akik akkor szidalmazták és leköpdösték őket a Mérey utcában.²⁹ Voltak, akik nem bírták fizikailag és idegileg a megisméltődő kínozásokat és néhány fontos adatot közöltek. Volt vádlottja az 1932-es pernek, Pontyik Pál személyében, akit 3000, azaz háromezer Pengő készpénz óvadék lefizetése ellenében szabadlábra helyezett az ügyészség. Neki tehát nem kellett a nagyon kellemetlen vizsgálati fogságot átélni.³⁰

Elsőfokú bírósági tárgyalás 1932 augusztus végén szeptember elején volt. 1932. szeptember 7-én hozta meg ítéletét a bíróság. A fővádlott — mint a tárgyalás későbbi előrehaladtával kiderült — nem is Sebes László volt, hanem Korom Mihály. A szegedi királyi Kuria 1933. november 29-én született Ítélete már „Korom Mihály (festősegéd) és társai ügyében” született.³¹

A tárgyalás folyamán az ügyészi, majd a főügyészi jogi következtetésekben megállapították, hogy az illegális kommunista tevékenység az ellenforradalmi rendszer ellen lázító cikkek és beszédek, a tiltott kommunista folyóiratok terjesztése Gera Sándor, Gombkötő Péter, Korom Mihály és Gladics József terhére írható. Sebes László szerepét ugyanezen ténykedésben jóval enyhébbnek találták, mint a letartóztatások idején feltételezték a nyomozók. Szepesi Imre doktor szerepe pedig súlyosabbnak bizonyult. Még annyit, hogy a vádlottak között voltak olyan személyek, akik „csak” a megadott törvényes körülmények között fejtettek ki „politikai bűncselekményt”, Ilyennek volt minősíthető az Országos Ifjúsági Bizottság szegedi csoportjában történt részvétel, annak rendezvényein vállalt kisebb-nagyobb szerep, pl. a szavalókórusban, sportegyesületben, a Munkásdalárdában, vagy legális és féllegális kommunista folyóiratok elolvasása.

Az 1932 augusztus 28 — szeptember 7-e között tartott bírósági tárgyaláson az ügyész s a vádhatóság döntően Gera Sándor, Gombkötő Péter, Gladics József, dr. Szepesi Imre és Korom Mihály, valamint Sebes László tevékenységének megállapítására törekedett. A vádlottak között volt építőmunkás, (Komócsin Antal), vas és fémipari munkás (Gombkötő Péter), bőripari munkás (Gera Sándor), cipészsegéd (Szilbermann Gyula), (Szilbermann Ferenc), kereskedősegéd, fogtechnikus (Machánszky József), hentessegéd (Gladics József) és számos fiatalok. Fiatalok voltak: Lieb Richárd, Börcsök Ignác, Geleta Pál, Machánszky József.

Az 1932 november 4-én megtartott tárgyaláson a vádlottak egy részének enyhítésért, az ügyész súlyosbításért benyújtott fellebbezése folytán a királyi Kuria 1933 április 4-én, majd a szegedi ítélőtábla 1933. november 29-én kelt megerősítő ítéletével fejeződött be a per.

Az elsőfokú bírósági ítéleteket a későbbi ítéletek súlyosbították. Így például Korom Mihályt, Gera Sándort, Gombkötő Pétert és Gladics Józsefet, akiket már akkor az 1921. évi III. törvény 1.-és 2. paragrafusaiban foglaltak alapján „társadalom és az állam törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló bűntett” szerint mi-

²⁹ Lásd Gombkötő Péter visszaemlékezését. Csongrád megyei párt-Archívuma. 3—4. p. (A szerző gyűjtése)

³⁰ CsmI. Szeged. IV. 343/1932. A B. 2880/13/1932. végzés kelte 1933 április 29.

³¹ CsmI Szegedi kir. főügyészi iratok² IV. 343/1932. csomóból a B. I. 4097/83/1933. sz. alatt.

nősítettek, de akkor, 1932 szeptemberében 8-8 havi fogházbüntetésre mint főbüntetésre ítélték, Komócsin Antal cselekményei ugyanazon minősítés szerint 5, azaz öt havi fogházbüntetést kapott. A feljebbviteli eljárás során a büntetéseket súlyosbították. A továbbiakban az ellenük támasztott vádak ismertetése kapcsán térünk ki a megváltoztatott ítéletekre.³²

Mivel vádolta a törvényszék a vádlottakat?

Sebes Lászlót az „osztály elleni igazgatás, s az 1921. III. tc. 5. -ának második bekezdésében foglaltak alapján „az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló vétség elkövetésében” vádolta a kuria. Sebes László, a vádhatóság szerint 1931 májusában Szegedre érkezve nyilván a kommunisták budapesti központja utasítása szerint, az úgynevezett Országos Ifjúsági Bizottság szegedi csoportját alakította meg a csoport céljának megbeszélését követően Szepesi Imre doktor és Gombkötő Péter vádlottal egyetértésben. „A vád szerint” Sebes az addig nem ismert Gombkötőt vette maga mellé és 1931 végén, 1932. elején látott hozzá a csoport megalakításához.” A vádhatóság nyilván nem fedte fel azt a tényt, hogy Sebes László foglalkozása szerint utazó ügynök, kereskedő, 31 éves budapesti születésű lakos megérkezése előtt Gombkötő Péter, Gera Sándor, Széll József baloldali fiatalokkal, Machánszky Józseffel, Szilbermann Gyulával és Ferencsel, Strausz Sándorral együtt már megkezdték az OIB szegedi csoportjának megalakítását, szervezését s ezzel is magyarázható, hogy alapjában nem Sebes László volt az OIB vezetőség fő irányítója, hanem a már említett Gombkötő Péter. Erre a szegedi sejt irányítójától, Gera Sándortól kapott megbízást.

A vád szerint, „Sebes László, Gombkötő Péter közreműködésével szervezőbizottságot létesített, amelynek tagjai voltak rajtuk kívül: Nagy János, Szilbermann Ferenc, Szilbermann Gyula és Schreiner Béla.”³³ A vádirat szerint 1932. februárjában a mintegy 35 tagot számláló csoport előtt Sebes László abban fogalmazta meg az OIB szegedi csoport előtti feladatát, hogy „mivel a pártvezetőség nem elég radikális és nem helyez kellő súlyt az ifjúság nevelésére, az ifjúságot tömörítsék és belőlük száz százalékos marxistákat neveljenek. Hetenként ismétlődő szemináriumok, előadások megtartását javasolta és „az OIB vezetősége Házi Újság létesítést határozta el.”³⁴

A bíróság nem fogadta el Sebes László és ügyvédjének azon védekezését, miszerint az OIB legális szervezet, tehát nem ütközik a törvénybe, nem ellentétes az erre vonatkozó megállapodással és azt sem fogadta el a bíróság, hogy a szocialdemokrata párt országos vezetőitől kapott volna megbízást. Ezzel kapcsolatban elvetette Mónus Illés, Peyer Károly és Kéthly Anna, valamint Buchinger Manó tanúként való meghallgatását.³⁵

Kormányos Imre a mozgalom egykori résztvevője elmondta, hogy Sebes László dolgaival kapcsolatban több ízben kihallgatta a rendőrség, mivel Sebes László náluk lakott albérletben. Arra vonatkozólag, hogy kivel állt levelezésben, érkezett-e címére postai küldemény, kik keresték fel és őt személyesen bevonta-e az illegális munkába. csupán annyit tudott ezekre válaszolni, hogy csak a rokonaival levelezett, őt személyesen nem kérte fel arra, hogy részt vegyen illegális tevékenységben.³⁶

³² CsmI. Szegedi kir. főügyészi iratok IV. 343/1932. Sebes László és társai az állam és a társadalom rendje erőszakos felforgatására irányuló büntett vádirat 1. p. a kir. Curia 1933. nov. 29-én kelt B. I. 4097/83/1933. sz. alatt.

³³ CsmI. Szegedi kir. főügyészi iratok. IV. 343/1932. 9. p.

³⁴ Uo. 9.

³⁵ Uo. 4, 11.

³⁶ Kormányos Imre a szerző kérésére elmondott visszaemlékezése. MSZMP Csm. Bizotts. Pártarchívum Kormányos András visszaemlékezése.

Dr. Szepesi Imre orvos, aki 1932-ben 46 éves volt, Devecser községben született, s Szegeden a Lőwi E. utcában lakott, mint már több helyütt hivatkoztunk az ő munkásságára, Szegeden a legkiemelkedőbb marxista-lenini elméleti műveltségű ember abban az időben — 1926-tól élete végéig, 1934-ig. Sokszor megemlégték már publikált tanulmányokban, dokumentum-kötetekben és újcikkben Szepesi doktor szemináriumát. Az archívumokban őrzött visszaemlékezésekben sűrűn olvashatjuk, hogy a visszaemlékező a Szepesi Imre szemináriumaira járt Szegeden. Ezekre történő hivatkozással az olvasó és kutató gyakran találkozik a párt KB mellett működő Párttörténet Intézet Archívumában és a Csongrád megyei Pártarchívumban és nyilvántartásban. Hogy mennyien nevelkedtek osztályharcos marxistákka vagy ismerkedtek a marxizmus tanaival a Szepesi szemináriumokon, csak megközelítő adataink vannak. Dr. Berkes Pál orvos, dr. Zápori Dezső orvos, a Szilberman testvérek közül hárman, továbbá Dobó Miklós, Sz. Nagy József és még sokan mások. A rendőrségi nyomozók súlyos terhelő vádakot halmoztak fel ellene. Ő, dr. Szepesi Imre a fiatalokat marxista osztályharcos szellemben tanító és nevelő, a Természetbarátok Turista Egyesületének vezetője, a Szavalókórus vezetője, a pártszervezet keretében működő és marxista-kommunista elveket hirdető OIB szegedi csoportjának egyik vezetője, a Házi Újság tényleges főszerkesztője s maga is írója-szerzője, a kapitalizmus s a magyarországi fasizmust gúnyos iróniával leleplező újságnak. Lázítóbbnál lázítóbb cikk és képábrázolásokat készített a Munkásotthon Házi Újságjába. A letartóztatása idején a lakásán tartott házkutatás során páratlanul gazdag könyvtárában nagy mennyiségben találtak és foglaltak le „bűnjelként” marxista műveket, marxista szellemű folyóiratokat, és a Szovjetunióról szóló könyveket. Ilyenek a Kommunista Kiáltvány, a „Sarló és Kalapács” című füzetek.³⁷

Ross István detektív a m. kir. államrendőrség szegedi kapitányának készített jelentésében közölte, hogy Szepesi Imre doktor lakásán tartott házkutatás során megtalálták egy, a moszkvai emigrációban élő magyar írók és művészek szövetsége által „A Magyar Jelen” című folyóiratot és rölapokat, amelyek a kommunista mozgalom agitációjához szükségesek.”³⁸ A jelentés megemlíti továbbá, hogy az említett proletár írók és művészek szövetségéhez tartozó magyar kommunista írók munkáit, így Illés Bélának az „Ég a Tisza” című regényét, Zalka Máté „A hadjárat vége” című elbeszélését, valamint a „Proletár” című verseskötet s a „Sarló és Kalapács” folyóirat 1931. évi augusztusi és szeptemberi számát is lefoglalták. Ezekon kívül még sok röpcédulát. A detektív feltételezése szerint, „valószínű, hogy dr. Szepesi Imre ezeknek az íróknak a műveit azért szerezhette be, hogy a szoc. dem. pártban alakult Országos Ifjúsági Bizottság” mozgalmának leple alatt működő kommunista irányú szervezkedés céljaira felhasználhassa.”³⁹ A detektív valószínű, hogy nem tévedett, amikor arra következtetett, hogy dr. Szepesi Imre kommunista irányú összeköttetése által szerezhette be az említett tiltott marxista műveket, s hogy a kommunista összeköttetést Bécsbe utazó felesége, dr. Szamek Sára biztosította.

Végül is a királyi kuria ítélete majdnem hogy meglepő. Dr. Szepesi Imre vádlott fegyházbüntetését négy hónapról két hónapra mérsékelte.⁴⁰ A valóság ismeretében az ítélet mégsem meglepő. A vallató pribékek szadista kéjüknek engedve addig és annyira megkínózták, hogy szabadulása után már csak két hónapig maradt életben, súlyos sérüléseibe behalt. A halálának közelségét nyilván a börtönorvosa is megállapította, s a bíróság nem akarta, hogy dr. Szepesi a börtön falai között haljon meg.

³⁷ CsmI. főügyészi iratok IV. 343/1932. 2, 3, 4, 10.

³⁸ Uo. 1933. január 31-én kelt nyomozó-jelentés, mint melléklet.

³⁹ CsmI. Szegedi kir. főügyészi iratok 343/1932.

⁴⁰ Uo. a B. I. 4097/83/1933. sz. alatt 1. p.

Korom Mihályt, Gera Sándort, Gombkötő Pétert, Gladics Józsefet, mint fővádoltakat az ellenforradalmi rendszer és állam „törvényes” rendjének erőszakos felforgatására irányuló bűntettben minősítette bűnösnek az Itélőtábla. Gera Sándort, Gombkötő Pétert 3, azaz három évi fegyházbüntetésre, mint főbüntetésre, Korom Mihályt és Gladics Józsefet 2-2 évi fegyházbüntetésre, Komócsin Antal egy (1) évi fegyházra ítélte a Skultéty vezette ítélőtábla.⁴¹ Gombkötő Péternek, Gera Sándornak és Gladics Józsefnek a kommunista párt illegális, azaz tiltott szervezésén kívül azt is terhére rótták a vádhatóság, hogy 1932. március 17-én Széll József lakásán tartott megbeszélésen — ahol jelen volt a spicli Schriener Béla is, megegyeztek abban, hogy „az OIB működését nem jó szemmel néző Lajer Dezső párttitkárral szemben egységes bizalmatlansági indítványt terjesztenek be a pártválasztványon. Gombkötő Péter egyik kezdeményezője volt a Házi Újság megjelentetésének és az ifjúsági csoport megalakításának. Előadásokat tartott a fiatalok előtt, mely beszédeiben a leventeintézmény ellen lázított, a Hétvezér utcai Munkásotthon udvarán több esetben az Internacionálét énekelte Sz. Nagy János, Bozóki Lajos, Szilbermann Ferenc, Lieb Richárd, Szilbermann Gyula és Karácsonyi Etel, Machánszky József társaságában.⁴² Gombkötő Péter Strausz Sándorral egyetemben több alkalommal Deszk, Szőreg községben házi összejöveteleken, leggyakrabban, megbízható szegényparasztok házában fejtette ki a munkásság és a dolgozó parasztság szegénységének és elnyomásának okát s módját, megvilágította az összefogás szükségességét, hogy az elnyomás alól felszabaduljon a munkás s a szegényparaszt.⁴³ Nem volt alaptalan a vádhatóságnak az a megállapítása, miszerint, „Gombkötő Péter nemcsak tevékenyen részt vett a kommunista mozgalom szításában, hanem abban vezető szerepet játszott.”⁴⁴ Gombkötő Péter amellett, hogy a szegedi sejtben vezetőszerepet töltött be volt egy sejtje, amelynek ő volt az irányítója. Az ellenforradalmi osztálybíróság előtt bátran vallotta magát kommunistának. Sejtjéhez tartozott Zeisler György, Karácsonyi Etel és Strausz Sándor. Érdemeket szerzett a kommunista eszmék terjesztésében, letartóztatása idején az Új Március több számát találta meg nála a rendőrség.

Korom Mihály, foglalkozásra nézve szobafestő és mázólo-segéd ellen megfogalmazott fő vád az 1921. évi III. törvény 1—3 §-ai alapján „az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló bűntett” elkövetése. Ebben rótták fel terhére a kommunista sejt szervezésének vállalását 1931 nyarán, valamint hogy a betiltott kommunista párt budapesti központjával tartott kapcsolatot továbbá a tiltott kommunista sajtótermékek, mint például az „Új Március” terjesztését, olvasás céljából történt átadását, a szervezett új sejttagoknak és az OIB megbízható fiataljainak. Mindezen cselekményét a Bt. 91. §-nak alkalmazásával, 2 (két) évi fegyházra mint főbüntetésre és politikai jogainak gyakorlásában öt (5) évi felfüggesztésre ítélte.⁴⁵ Megjegyezzük, hogy az ítélet indoklásában is olvasható az a forradalmi harcosok visszaemlékezéseiben és szóbeli tájékoztatásából kitűnő vélemény, miszerint Korom Mihály egy időre elveszítette Geráék bizalmát s a rendőrségi megfigyelésekből tévesen arra következtettek, hogy Korom Mihály a rendőrség ügynöke. A bírósági tárgyalás idején tisztázódott előttük, hog tévedtek, Korom Mihály nem volt áruló.

Gladics Józsefet, a szegedi szervezkedés korábbi vezetőjét szintén az ellenforradalmi rend, a tőkés és földbirtokosok hatalmának megdöntésére irányuló szer-

⁴¹ Csml főügyési iratok IV. 343/1932. 1—2. p.

⁴² Uo. 12. p.

⁴³ Gombkötő Péter visszaemlékezése 1979 december 16-án. (Saját gyűjtés).

⁴⁴ Csml főügyési iratok IV. 343/1932. Az 1933 április hó 4-én hirdetett ítélet 3, 15. p.

⁴⁵ Csml. Szeged ikir. főügyési iratok IV. 343/1932. 1. p.

vezkedésben, a kommunista párt szervezésében, a marxista eszmék és politika terjesztésében s hirdetésében találta bűnösnek a vádemelés. Gladics József esetében, noha az ő tevékenysége 1932. elején visszafogottabb volt mint az 1920-as, valamint az 1930—1931-es években, de figyelembe véve, hogy a vádlott régebben már volt le tartóztatásban és börtönben, az 1931. júniusában történt szabadulás után most újabb 2 (két) évi fegyházra mint főbüntetésre ítélte az ítélőtábla. A kiszabott büntetéséből az 1932. évi április 4-től 1932. szeptember 7-ig tartott vizsgálati fogsággal öt hónapot kitöltöttnek ítélte a bíróság.⁴⁶

Komócsin Antal kommunista sejtagnak az 1932. szeptember 7-én kiszabott öt havi fegyházbüntetését egy évre súlyosbította a törvényszék. A vádlottat elsősorban a hatalom megdöntésére, a proletáriátus uralmának megteremtésére irányuló szervezkedésben és kísérletben mondotta ki bűnösnek a törvényszék. Komócsin Antal már 1930-ban a Délalföldre kiterjedt kommunista szervezkedésben is részt vett Gladiccsal, Gerával és több társával. Ő szervezte be az illegális sejtbe Pontyik Pált, 1931 őszén. Részt vett azokon a tanácskozásokon, amelyek Pontyik Pál és Széll József lakásán voltak megtartva s azokon tárgyalták meg a pártszervezés további feladatait, eszközeit, a hatalom elleni harc propaganda és agitációs módszereit s az 1932 március 5-i tanácskozáson ismételten állást foglaltak Lájér Dezső szociáldemokrata pártszervezet titkára ellen beterveztendő javaslat ügyében. Komócsin Antal, Gera Sándor és Gombkötő Péter, valamint Gladics József egyik teljesen megbízható elvtársa és harcostársa volt.⁴⁷

Nagy János kommunistát nyolc (8) hónapi fegyházbüntetésre ítélte a szegedi kir. ítélőtábla 1933. november 29-én hozott ítéletében.⁴⁸ Politikai jogainak gyakorlását 3 évre függesztette fel a bírósági végzés. Nagy János folyamatosan részt vett a kommunista párt szervezésében, s mint birkózó sportoló a szegedi Munkás Testedző Egyesületben osztályharcos magatartást tanúsított az ellenforradalmi rendszerrel „osztálybékén” fáradozó, megalkuvó Lájér Dezső párttitkárrel szemben s azt a nézetét hangoztatta, hogy a Munkás Testedző Egyesület munkássportolói nem lehetnek apolitikusak, passzív szemlélői a tőkés kizsákmányolásnak és politikai jogfosztottságnak, Nagy János agilis tagja volt az OIB szegedi csoportjának és a Természetbarátok Turista Egyesületének. „Egy nap az életemből” címmel cikket írt a Házi Újságba, amely megjelent, amely írás — a vád szerint — kimerítette az „osztály ellen izgatás büntettét, egyéb cselekményeivel pedig az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos megdöntésére irányuló büntettet is”. Még a fiatalok tekintendő Lieb Richárd, Machánszky József, továbbá Strausz Sándor és Karácsonyi Etel fiatal kommunista OIB tagoknak, akik Gombkötő Péter többszöri kezdeményezésére és Lájér Dezső párttitkár tiltakozása ellenére a Kommunista Internacionálét énekeltek a Munkásotthonban, még ezt a tevékenységét is úgy ítélte meg a vádhatóság, mint a kommunista pártnak a fennálló ellenforradalmi rendszer megdöntésére irányult felforgató cselekményt. Olvasták a párt illegális kiadványait, az Új Márciust, részt vettek a Vörös Segély mozgalom szervezésében.

Mindezt figyelembe véve Lieb Richárd és Machánszky József — az elszenvedett kínzások után — dorgálást kaptak, Strausz Sándor, aki Gombkötő Péterrel annak tanácsára elvállalta, hogy az ifjúság körében lázító beszédet tart a Levente-intézmény ellen, továbbá részt vett a pártszervezésben is, az 1921. évi III. tc. 5. §-ának 1. beke-

⁴⁶ Uo. lp., a 4097/1933. sz. alatt 1933. november 29-én hozott ítélet Korom Mihály és társai ügyében. lp.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Uo.

dése szerint főbüntetésül 2 hónapi fogházbüntetésre ítélte a törvényszék. Karácsonyi Etelt 15 napi fogházra ítélték.⁴⁹

Széll Józsefet, akinek lakásán az illegális megbeszéléseket tartotta a szegedi sejt, valamint az OIB-ban kifejtett kommunista szellemű tevékenységéért 4 (négy) hónapi fogházra mint főbüntetésre és a politikai jogai gyakorlásában 1 évi időtartamban korlátozta az ítélet.⁵⁰

Szilbermann Gyula, aki egyik vezető egyénisége volt az osztályharcos szellemben formálódó fiatal baloldali szociáldemokratáknak, az OIB szegedi csoportjának vezetésében vállalt szervező, agitációs tevékenységéért, a Házi Újság-ban közölt „A kapitalista hazafiság” című cikkében a „polgári osztály elleni gyűlölet szítása miatt, továbbá a kommunista eszmeiségű folyóiratok terjesztéséért került a vádlottak padjára. Többek között olvasta, majd terjesztésére tovább adta tiltott kommunista eszméket tartalmazó folyóiratokat; az Új Március, az Ifjú Proletár, a Viláosság különböző számain. Börcsök Ignác, Zeisler György, Bitó Mihály tőle kapta a kommunista folyóiratokat, valamint elvállalta, hogy a bebörtönzött kommunisták családjának anyagi és erkölcsi segítése érdekében Vörös Segély bélyegek eladásában és a segély eljuttatásában közreműködik. Testvérével, Szilbermann Ferencel együtt Gombkötő Péter irányításával „tevékenyen részt vett a kommunista mozgalom szításában s abban vezető szerepet játszott” hangzott a vád indoklása. Szilbermann Gyulát ezért 5 hónapi fogházbüntetésre és mellékbüntetésül pedig 1 évi hivatalvesztésre és politikai jogainak gyakorlásában ugyanilyen időtartamú felfüggesztésre ítélték.⁵¹ Szilbermann Ferencet ugyanilyen időtartamú fogházbüntetésre ítélték.

Gera Sándor ítéletét illetően megjegyezzük, hogy az elsőfokon kihirdetett 8 hónapi fogházbüntetést kitöltve, ő nem várta be a feljebbviteli tárgyalást, hanem miután szabadlábra került, 1933. február 4-ről 5.-re virradó éjszaka elhagyta Szegedet és sikeresen átjutott a Magyar—Csehszlovák határon. Onnét Spanyolországba ment és internacionalista önkéntesként halt hősi halált a Spanyol Köztársaság védelmében.⁵²

Itt jegyezzük meg, hogy Schreiber Béla, a már többször említett rendőrspicli, a „Narancs”, aki Sebes László, Nagy János, Szilbermann Gyula és Szilbermann Ferenc társaságában az OIB szegedi csoport vezetőségének is tagja volt, nem szerepel a vádlottak között! Csupán tanuként hallgatták ki a rendőrségen és az ügyészégi tárgyaláson. A feljebbviteli tárgyaláson, már többen is a rendőrség besúgójaként tekintették és a vádlottak védelme részéről követelték Schreiber Béla besúgó szerepének kivizsgálását, ilyen értelemben a vádlottakkal szemben elfogultságának megállapítását. Az ügyet azonban eltussolta a főügyész.⁵³

A királyi Kuria 1933. évi, a korábban kiszabott ítéleteket súlyosbító tárgyalása előtt, az első ítéletben kiszabott fegyházbüntetés letöltésével kiszabadulva a Csillagbörtönből Gombkötő Péter és Gladics József is elhagyták Szegedet és illegálisan Budapesten rejtőzködtek, s az ottani kommunisták segítségével ők is kísérletet tettek, hogy Csehszlovákiába szökjének. A mintegy 3 hónapos budapesti bujkálás után 1933 decemberében Nyergesújfalu községben egy megbízható bányász-családnál rejtőzködtek, s vártak a kedvező pillanatra, hogy egy csónakos átvigye őket a Duna túlsó partjára. 1934. elején a Dunaparton egy csónakhoz közeledtek, amikor váratlanul, csendőrök vették körül őket. Utólag derült ki, hogy a bányász család egy ismerőse

⁴⁹ Uo. 3. p., Nagy János visszaemlékezése 1979. december 12-én. (saját gyűjtés).

⁵⁰ Csml Szegedi kir. főügyészi iratok 343/1932. 4097/1933. alatt, a 11, 15, 17. p.

⁵¹ Uo. 3. p.

⁵² Gombkötő Péter, Komócsin Antal közlése. Saját gyűjtés. Délmagyarország 1977. február 7. Sárközi István: Szegedtől—Ibériáig. Gera Sándor forradalmi útja című cikk.

⁵³ Csml. főügyészi iratok IV. 343/1932 az ítélet indoklásából 14—17. p.

aki naponta megfordult a házban elárulta őket s feljelentést tett ellenük a csendőrségen. Onnét megbilincselve és rövid vasláncra verve Budapestre, majd Szegedre szállították őket s így sötétzárkával súlyosbított „lakói lettek 3 éven át a Csillagbörtönnek.”⁵⁴

Az 1932 áprilisában történt nagyméretű letartóztatások és az azt követő ítéletek végleges lezárása előtt nem sokkal 1933. márciusban tartóztatta le a rendőrség az addig fel nem fedezett, a Gera Sándor vezette szegedi sejthez közvetve kapcsolódott szőregi sejt négy tagját: Gesztesy Mihályt, Krámer Gyulát, Tápai Józsefet és Tóth Jánost. A vizsgálat, a nyomozási adatok és a részbeni beismerő vallomások fényt derítettek arra, hogy Gesztesy Mihály és társai félelmet nem ismerve széleskörű és sokrétű politikai, szervezési és propaganda tevékenységet fejttettek ki a fasiszta rendszer megdöntésére, a nép államának és társadalmi berendezkedésének megvalósítására. Az 1933 június 6-án megtartott elsőfokú főtárgyaláson a szegedi király törvényszék „állam és társadalmi rend felforgatására irányuló büntetben” vádolva őket, súlyos fegyházbüntetéseket hozott ellenük. A vádlottak, az indoklás szerint, Gesztesy Mihály a Tisza-parti „Sárgán” ismerkedett meg Gerával, aki elolvasás céljából a Társadalmi Szemle című kommunista irányú folyóirat több számát át adta neki és előadást tartott a fennálló társadalmi rendszerről, valamint a munkásosztály öntudatra ébredéséről. Gesztesy pedig 1932. őszétől rendszeresen találkozott Krámer Gyulával, aki ellátta őt kommunista irányú nyomtatványokkal, folyóiratokkal, mint például a Társadalmi Szemle, „Az orosz forradalom” története, vagy a „Dialektika és Materializmus”. A vádlottak tevékenyen részt vettek a Vörös Segély bélyegek eladásában, e mozgalom szélesítésében, és megállapodtak abban is, hogy vörös zászlókat készítenek és azokat 1933 május 1-én nyilvános helyeken kitűzik.⁵⁵

A vádlottak közül *Gesztesy Mihályt és Tóth Jánost egyaránt két és fél évi, Krámer Gyulát két évi fegyházra ítélték és 5 évre eltiltották a politikai jogaik gyakorlásától, Tápai Józsefet két hónapi fogházra, 1 évi jogvesztésre ítélte a törvényszék.* A fellebbviteli tárgyaláson, 1933 december 12-én a m. kir. Kuria újabb ítéletet hirdetett, mérskelve a vádlottakra első fokon kiszabott büntetés mértékét. Gesztesy Mihályt és Tóth János vádlottakat 1 (egy-egy) évi fogházra mint fő, Krámer Gyulát 10 (tíz) hónapi fogházbüntetésre ítélték. A vádiratból kiderül, hogy a vádlottak határtalan bátorsággal tartottak ki kommunista meggyőződésük mellett, s a fennálló társadalmi rend fegyveres úton történő elkerülhetetlen megdöntését és az új kommunista rendszer megvalósításával való felváltását hangoztatták.

A kommunista mozgalom megsemmisítésére törekedve a vádlottakkal szemben az ügyészség, a főügyészség és a nyomozó szervek az illegális kommunista párt szervezése tényéből, vagy annak feltételezéséből kiindulva az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatásának és megdöntésére irányuló szervezkedés vádját állapították meg. Az ítéletek elrettentő határása számítottak, arra, hogy a további szervezkedéstől s a szocializmus eszméitől való lemondásra kényszerítsék a dolgozókat, mint ahogy a munkanélküliség, az alacsony munkabérek miatt elégedetlen ipari munkások, agrárproletárok tízezeinek nyomora, nélkülözése talaján keletkezett sztrájkokat és munkaköveteléseket is a kommunizmus felforgató eszme-hatásainak tulajdonították a hatalom birtokosai és védelmezői.

A két politikai per, amelynek a kormány-sajtó is bő teret szentelt, az illegális kommunista mozgalom és a szervezett dolgozók öntudatos küzdelmének egyik legin-

⁵⁴ Gombkötő Péter 1979. december 16., 21-én adott visszaemlékezése. Saját gyűjtés.

⁵⁵ Csml. Szegedi kir. főügyési iratok IV. 359/1933. Gesztesy Mihály és 3 társa az állam és a társadalmi rend felforgatására és megsemmisítésére irányuló büntet.

kább figyelemre méltó szakasza Szeged és Csongrád megye munkásmozgalmának történetében. A két per közös és eltérő jellemzőit vizsgálva látható, hogy az első per vádlottjainak túlnyomó többsége kommunista volt. Az 1932—1933-as években hozott ítéletekben már nagy számban szerepeltek baloldali szociáldemokraták is.

A két kommunista-ellenes per nemcsak a rendszert kiszolgáló polgárságot hozta izgalomba, de erjesztőleg hatott a munkásokra is. Az SZDP szegedi vezetésében a kizsákmányolókkal megalkuvó politikát folytató vezérrel, Lájér Dezsővel szemben mind gyakrabban nyilvánult meg a bizalmatlanság. Az építőipari szakszervezetből kiindult bizalmatlansági indítványok más szakmákhoz tartozó szervezett dolgozóknak is támogatásra találtak. A rendőrségi jelentésekben, az ügyészi vádiratokban is vannak utalások a Lájér Dezső képviselte osztálymegalkuvó politikával szemben történt javaslatokra és előterjesztésekre. Ezt tanúsítja a Szeged város rendőrkapitányának Szeged főispánjához küldött jelentése, 1933 február 12-én. (L. 280. o.)

Szélesedett az osztályöntudatos szervezett dolgozók köre, akik mind tevékenyebb szerepet tölthettek be a szakmai szervezetekben és a kultúr- és sport-egyesületekben. Köztük említjük meg Mison Gusztávot, dr. Berkes Pált, Kása Andrást, Török Gábor, Komócsin Mihályt, Komócsin Illést, Waltner Mihályt, Dáni Jánost, Bernáth Andrást, Dobó Miklóst, Osztermann Sándort, Schwatz Aladárt, Pászthy Ferencet és másokat.

A kommunista mozgalmat és a marxizmus eszméit nem semmisítette meg az üldözés, s a tiltó törvény. Amikor az elnyomó gépezet szervei és vezetői Szegeden is úgy vélték, hogy gyökerestől sikerült kiirtani a kommunista pártot, újabb szervezkedéssel találták szembe magukat. Így például, 1933. szeptemberében fedeztek fel egy kommunista sejtet, amelyhez több szegedi és szőregi illetőségű kommunista vett részt. Ennek során tartóztatták le a korábban már elítélt, a Gesztay Mihály, Gera Sándor és Gombkötő Péter csoporttal kapcsolatban állt Banda Antalt, Nacsik Györgyöt, Bauer Erzsébetet, Magyar Mihályt, valamint a budapesti törvényszéken perbefogott Nagy Jánost, Szőgi Istvánt és Csikós Rudolfot.⁵⁶ Másodfokon 1934. január 17-én a kir. Ítéltábla Szegeden hirdetett ítéletet ügyünkben és Banda Antalt „az állam és a társadalmi rend erőszakos felforgatására irányuló bűntettben” 5 (öt) havi fogházbüntetésre, továbbá 3 évi hivatalvesztésre és politikai jogok gyakorlásának ugyanilyen tartamú felfüggesztésére ítélte s kötelezte a perköltség megtérítésére.

A letartóztatott és perbefogott, elítélt kommunistákról baloldali szociáldemokratákról pontos személyi leírást és politikai megjelölést tartalmazó nyilvántartást készített a rendőrség. Ezeket az „R. Nyilvántartó lapok”-at bárhová is ment munkakeresés miatt a nyilvántartott „megbélyegzett” munkás, értelmiségi, kubikos-földmunkás, mindenhova megküldték. Mit tartalmazott egy R. Nyilvántartó lap?

Mindenekelőtt a nyilvántartásban szereplő születési adatait, foglalkozását, lakóhelyét, letartóztatásának évét, napját, sőt még óráját és percét is. Pontos személyi leírás következett a megfelelő rovatokban. A kommunista vagy kommunista gyanús mozgalmi személy adatlapjának rávezették, hogy: kom. mb., azaz kommunista, megbízhatatlan politikailag.

Íme néhány a nyilvántartási lapok közül:

Széll József Született 1906. II. 1. Szeged Répás u. 15. Foglalkozása: lakatossegéd. Letartóztatva: 1932. IV. 5-én Szegeden, kommunista szervezkedés gyanuja miatt. Elítélve: 1933. XI. 29-én a szegedi törvényszék ill. a Curia által elítélve 4 hónapra.⁵⁷

⁵⁶ Tamási Mihály: A dolgozók harca a nyomor, a kizsákmányolás és az ellenforradalmi rend ellen. 1929—1935. Szeged, 1971. 50. p.

⁵⁷ PIA. 652. f. S. 1581. Széll József nyilvántartó lapja.

Magyar királyi rendőrség
szegedi kapitánysága.

41/1933

res. szám.

Tárgy: A Szegedi Munkás Testedző Egyesület segély kérelme.

Von. szám: 118/1933 főisp.

Csat: 1. drb.) SZ. KIR. VÁROS FŐISPÁN INVÁTALA.

Méltóságos Főispán Úr

Beérkezett: 1933. FEB. 15. hó napján

799 szám mell.

Tisztelettel jelentem, hogy a Szegedi Munkás Testedző Egyesület hazafias és politikai magatartására vonatkozólag a nyomozást lefolytattam, amelynek során a következőket állapítottam meg:

A 22 év óta fennálló egyesület az 1931 évi választásokig részben polgári, részben pedig a Szociáldemokrata Párthoz tartozó egyénekből állt. Az egyesület szervezett tagjai rossz néven vették, hogy egyes tagjai a képviselő választások alatt részben az egységes, részben pedig a liberális pártnak teljesítettek kerékpáros küldönc szolgálatot és e miatt azzal bosszulták meg magukat, hogy a szervezett tagokat, akik a legjobb sporterők voltak, kivonták az egyesületből. A kivonult szervezett tagok a Munkásotthonban ütve fel tanyájukat, hatósági bejelentés nélkül előbb "Vasas Sport Klub", majd később "Eszme Sport Klub" név alatt működtek pár hónapig Dáni János elnöksége alatt. Ezt a kivált csoportot agitációs munkára dr. Szepessi Imre fogorvos, Lőw Lipót utca 15 szám alatti lakos oktatta ki szemmináriumi előadások keretében.

A Munkás Testedző Egyesület megmaradt polgári gondolkozású tagjai közeledést kíséreltek meg, azonban a megegyezés nem sikerült és a múlt évi február havi közgyűlésen megtörtént a végleges szakadás, mivel a Szociáldemokrata Párt befolyása alatt álló és "Eszme Sport Klub" néven működő szervezett munkás ifjaktól álló csoport nem tudott a tisztikarban magának többséget biztosítani és ez által nem tudta az egyesületbe azt a szellemet bevinni, amelyet a Szociáldemokrata Párt vezetősége és az Eszme Sport Klub vezetősége akart. Ennek következtében a polgári elem Tisza Torna Egyesület néven új egyesületet alakított, a szervezett elem pedig továbbra is megmaradt a Munkás Testedző Egyesület

3. A magyar kir. rendőrség szegedi Kapitánysága jelenti a főispánnak
(41/1933 res. sz. irat 1. lapja).

Gera Sándor nyilvántartása adata: Gera Sándor született 1907. február 2. Lakik: Szeged, Liszt utca 27. Apja Gera István, Anyja Ábrahám Etel. Nőtlen, foglalkozása: cipész-segéd. Műveltsége: ír, olvas. Vagyontalan. Büntetve 1-szer. Lásd az 546/1930 tvkv. Hol tartóztatták le? Szegeden az itteni állami rend. 1930. V. 19-én, de. 9 órakor. Letartóztatás után Intézetbe helyezve 1930. V. 23-án 11 óra. A szegedi törvényszék 1931 január 21-én 2 1/2 év fegyházra ítélte.⁵⁸ Gerának volt egy fővárosi rendőrségi nyilvántartó lapja is, amelyről már történt említés.

Tápai József nyilvántartó lapjának adatai: Tápai József, apja Tápai József, anyja Sinka Mária, 580-1-1933 pol. rend. Született 1907. III. 14. Foglalkozása: gyári munkás. Lakik: Szeged, Lehel u. 9. Letartóztatva Szegeden sejtrendszer kommunista szervezéséért. Elítélve: 1933. VI. 6-án 2 havi fogházzal.⁵⁹

Komócsin Antal rendőrségi nyilvántartási adatlapja: Komócsin Antal született 1899 december 8-án, Szeged, Gólya u. 4. Apja: Komócsin Mihály, anyja: Bódi Rozália. Foglalkozása: Cserepező segéd, 164 cm magas, erős, arca kerek, egészséges, haja gesztenyés barna, homloka magas. Szeme szürke, orra rendes, fogai épek, bajusza borotvált, álla kerek. Letartóztatási ideje: 1930. V. 23-án de. 11 órakor. Lásd 546/1930, 546/554/1930 vizsg. fogságra ítélve. A szegedi kir. törvényszék koronatanácsa 930. IX. hó 11-én kelt B 4497/930 sz. hat. szabadlábra helyezte.⁶⁰

4. Komócsin Antal kommunistáról készített rendőrségi fotó

A rendőrségi nyilvántartásba vétel, felügyelet alá helyezés után rendszerint az első adódó sztrájkot vagy egyéb munkásmegmozdulást követően a munkásmozgalomban aktív tevékenységet végző egyént elbocsájtották állásából, munkahelyéről, s egy másik tartós munkahelyet szinte lehetetlen volt találniok, mert amennyiben valamilyen munkaadónál kenyérkereseti lehetőséget kapott, nyomban megjelent ott vala-

⁵⁸ Csml Börtönynyilvántartó könyv 1930/31. 552/1930., valamint a PIA. Belügyminiszteri jelentésekben a 621. f. 3./220 Értesítő Gera Sándorról Törzskönyvi száma 4092.

⁵⁹ PIA. 652-f. T. a 305 lap.

⁶⁰ Csml Rendőrségi nyilvántartó könyv 550/1933. sz. alatt.

melyik nyomozó és figyelmeztette a munkaadót, hogy „közveszélyes” kommunistát alkalmaz s az ilyen munkaadó számára is kellemetlenné vált az alkalmazott szervezett forradalmi egyén megfigyelése a nyomozók által. Az ellenforradalmi rendszerben üldözött, elítélt, házkutatásokkal zaklatott kommunisták, baloldali érzelmű szo-

Név: Komócsin Antal	
Foglalkozás: szövőgépész	
Születési hely és év: Szeged, 1899	
Illetőségi hely:	
Állandó lakhely:	
A nyilvántartás oka: megf.	
Alapadat: B.434/1932, 548/1930, 125/1928.	
Mutatólap:	
Mellék- (gyűjtő) lapok:	
Megjegyzés: Kom.	
Kia. Acta: S. 11. 19	

5. Komócsin Antal nyilvántartási lapja (Másolat)

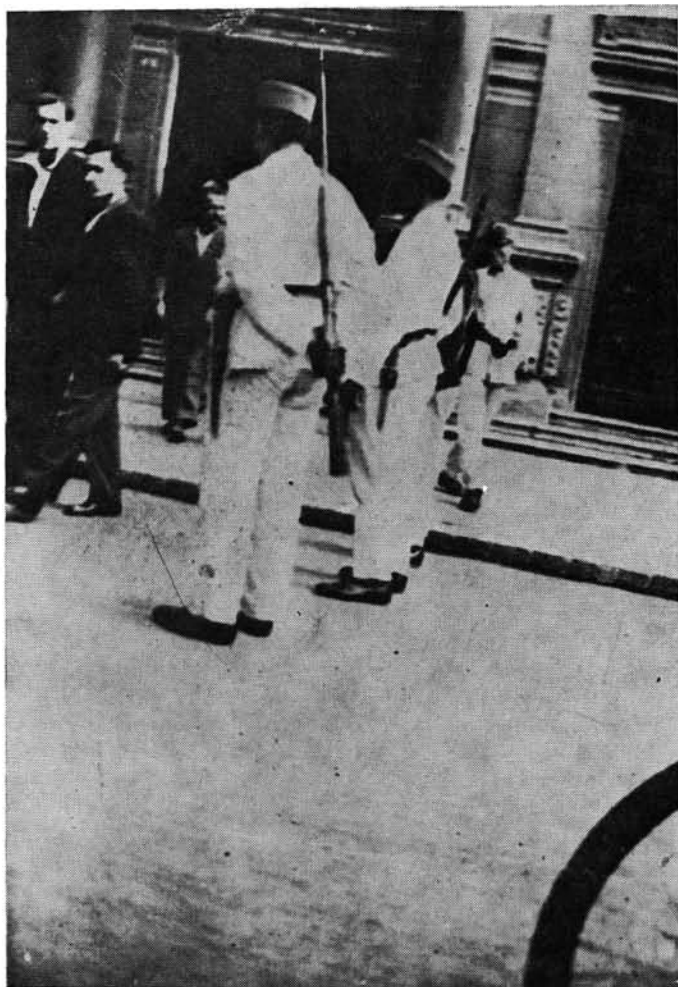
ciáldemokraták sorsa a teljes létbizonytalanság volt, s tartós munkaviszonyuk nem lehetett. Ezt a visszaemlékezések, a felkérésekre adott tájékoztatások mind visszaidézik.

Felmerül a kérdés, hogy a marxista eszmék és a kommunista mozgalom teljes kiirtására, szüntelen törekvő elfojtására és állandó megfigyelésre készenlétben álló ellenforradalmi rendszerben miként tudtak tájékozódni a munkásmozgalom legjobbjai a politikai és ideológiai harc közvetlen és távlati célkitűzéseinek megítélésében? Milyen elméleti ismeretekhez juthattak és milyen forrásból vagy forrásokból fakadt az ideológiai és politikai tájékozódásuk?

A munkásosztály és a vele objektíve érdekelt szegényparasztság és a proletáriátus sorsával, gondolkodásával azonosuló értelmiségiek legjobbjai között is igen kevesen voltak, akik magas fokú marxista ideológiai műveltséggel rendelkeztek. A faszizmus ellen és a dolgozó tömegek alapvető érdekeiért folytatandó harc programját a párt II. kongresszusa fogalmazta meg és a párt hazai központi vezetése összekötői útján ismertette a szegedi kommunistákkal is. Mindezen túl a párt központi vezetése által eljuttatott röplapok, illegálisan eljuttatott folyóiratok cikkeiben fogalmazódtak meg az osztályharc feladatai. Szegeden a Munkásotthon Könyvtára zömében a szervezett öntudatos dolgozók önkéntes pénzadományaiból gyarapodva önmagában

egy forrás és lehetőség volt a politikai és ideológiai műveltség megalapozásához és gyarapításához. Az 1920-as évek elején 4.513 kötetnyi könyv és folyóirat volt olvasható a munkáskönyvtárban.⁶¹

Szegedre is eljutott a Tamás Aladár szerkesztésében megjelent „100%” című marxista szellemű társadalompolitikai folyóirat, továbbá a Társadalmi Szemle, a Világosság, Az Új Március, az Ifjú Proletár, valamint az 1932-ben Schönstein Sándor és Madzsar József fordításában és szerkesztésében, a budapesti Pannonia-nyomdában készült Marxizmus füzetek. Ez utóbbinak 1, 2, és 3. száma nemrég került elő Sallai Ferenc veterán munkásmozgalmi gyűjteményéből, amelyet a szőregi és a

6. Komócsin Antal, Korom Mihály és Sz. Nagy János kommunista vádlottak elvezetése a tárgyalásról.

⁶¹ A MUNKA című munkásújság 1921. III. 20-i számában: A Somogyi Könyvtár és a múzeum című cikk.

deszki kommunisták és baloldali érzelmű szociáldemokrata szervezett dolgozók a 30-as években kézzől-kézre adva olvastak, tanulmányoztak. Marx értéktöbblet elméletének könnyed tárgyalása kapcsán „Termelési viszonyok a Szovjetúnióban” című fejezet kitekintést nyújtott a Szovjetúnióban kibontakozott szocialista társadalmi viszonyok fejlődésének ismertetésére.⁶² A szegedi és Szeged környéki baloldali osztály-öntudatos dolgozókhöz illegális úton eljutottak ezek a marxi-lenini elméleti ismereteket nyújtó művek. Ezeket sokan olvashatták.

A gyakori letartóztatások, lezárások, szüntelen megfigyelések, a legkiválóbbak gyakori börtönbüntetése csekély lehetőséget nyújtott arra, hogy a kommunisták mélyreható elemzéssel feltárják a stratégiai célkitűzésben rejlő tévedéseket, felmérjék az objektíve lehetséges szövetséges erők táborát, akikkel az ellenforradalmi rendszer és a fasiszta diktatúra elleni harcban szövetkezhetnek. A dolgozó tömegek: az ipari munkásság és a szegényparasztság nagy nyomora, jogfosztottsága, a rossz munkakörülmények, az alacsony bérek miatt sokat szenvedő és nélkülöző tömegek nyomasztó és szinte elviselhetetlen állapotából a kommunisták mutatták meg a kivezető utat és nemcsak megmutatták, hanem a legtöbb áldozatot is vállalták az élet-halál küzdelemben. Ezt bizonyítják a kommunista ellenes politikai perek dokumentumai is.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- Bárány F.*, Csongrád megyei forradalmi munkásmozgalom története 1925—1929. Szeged, 1972.
- Serfőző L.*, A munkásság helyzete és a kommunisták tevékenysége Szegeden az 1929—1933-as gazdasági válság idején. Acta Historica Szegediensis Tom. IV. 1959. Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1919—1944. Szeged, 1977. Szerkesztette: *Serfőző Lajos*.
- Sárközi I.*, A tanítók jelentései a lakosság életkörülményeiről Csongrád megyében az 1930. évi népszámlálás idején. Különlenyomat a Tanulmányok Csongrád megye történetéből 1919—1945. című levéltári évkönyv 1977. évi számából.
- Tamási M.*, A dolgozók harca a nyomor és kizsákmányolás, az ellenforradalmi rend ellen 1929—1935. Szeged, 1971.
- Csongrád megye forradalmi harcosainak életrajzi gyűjteménye Szeged, 1973. Az MSZMP Csongrád megyei Bizottsága kiadásában.

СУДЕБНЫЕ ПРИГОВОРЫ ПРОТИВ КОММУНИСТОВ В ГОРОДЕ СЕГЕД, (ВЕНГРИЯ) В 1930 — 1933 ГОДАХ

Иштъан Шаркези

Контрреволюционный режим венгерской буржуазии — после подавления венгерской Советской власти (1919 г) — объявил внезаконной коммунистическую партию Венгрии и на основе закона № III. 1921. года прокуратуры, трибуналы, судебные власти имели возможность принести приговоры даже на смертную казнь, из-за участие в организации коммунистической партии, за распространение идеи коммунизма. В условиях «Законного террора» против пролетариата, против коммунистов, вновь созданная реорганизованная коммунистическая партия Венгрии играла руководящую роль в борьбе пролетариата против политического культурного угнетения, эксплуатации рабочего класса и бедного крестьянства. Вопреки жестокого террора коммунистическая партия показала что она не уничтожаемая, имеет глубокие корни среди рабочего класса, бедного крестьянства и интеллигенции.

В южно-восточной части Венгрии, в Чонградской области и в её центре в городе Сегед до конца 20-х годов коммунисты достигли успеха в реорганизации партии, создались Ячейки. Коммунисты научились комбинировать легальные и нелегальные формы организационной

⁶² Marxizmus füzetek 1, 2, 3 szám a szegedi Móra Ferenc Múzeum tulajdonában, Sallai Ferenc ajándéka.

и политической работы среди трудящихся масс. Большинство коммунистов были члены Легально действующей Социал-демократической партии и могли установить непосредственную связь с членами этой партии и профсоюзов, принимали активное участие в культурных обществах, спортивных объединениях рабочих, и распространяли среди них теоретические журналы изданные нелегально и полулегальных журналов, листовки воззваниями коммунистической партии.

В октябре 1929-ого года — по решению ЦК партии было создано южно-районный комитет с центром города Сегед. В руководстве южно-районного комитета занимались коммунисты Сегеда. По решению секретариата ЦК Партии в Будапеште была созвана конференция южно-районного комитета в близости Сегеда 18-ое апреля 1930-го года, где решили обсудить решения II-го съезда КПВ, прошедшего в Апрелевке, около Москвы, с 27-го февраля до 15 марта 1930-го года. В первой половине дня 18-ое апреля были обсуждены вопросы коммунистического союза молодёжи, организационные задачи и политическая воспитательная работа среди молодёжи и затем по плану с делегатами южно-районного комитета хотел встретиться уполномоченный член секретариата ЦК по имени Иштван Ковач по кличке «Енэ Рознер». Однако, на основе информации агента полиции конференция было окружено с полицейскими и на месте был арестован 5—6 делегатов. В тот день 18-ое апреля и в последние дни было арестовано 18 коммунистов, в городе Сегед, в Мако, и в Кишкифельдхазе. Судебный процесс перед прокуратурой Сегеда начался в 14-ое января 1931-го года и он продолжался до июня. Они были обвинены в участие реорганизации коммунистической партии, в распространении запрещённых коммунистических журналов, книг, листовок, далее в попытке подавления «законного государственного и общественного порядка.» Главная прокуратура, имея ввиду углубляющегося недовольства народных масс, возрастающую безработицу и последствия тяжёлого экономического кризиса, ограничился сравнительно не суровыми приговорами от пяти месяц до полутора года.

Коммунисты освобождены из Сегедской тюрьмы сразу же установили контакт с коммунистами которые избежали ареста, и продолжали организационную работу, политическую и идейную пропаганду агитацию среди рабочих, крестьян и интеллигенции. Подпольная работа продолжалась по шире и глубже чем раньше. Автор указывает на то, что коммунисты добились в спортивных и культурных обществах рабочих успехи, среди рабочей молодёжи а также среди бедного крестьянства Сегеда. От конца 1930-го года до марта 1931-го года создали местный комитет, т. н. общесоюзной организации молодёжи, действующий под руководством Социалдемократической партии Венгрии. Однако Сегедская организация с числом около 35—40 молодых находился под полным влиянием коммунистов. Комитет организации состоялся исключительно из коммунистов. Под руководством Имре Сепеши — по специальности действующий врач в Сегеде —, регулярно состоялись Семинарские Занятия. Участники в большинстве молодые коммунисты и левые социалдемократы, учились учения Маркса—Энгелса и Ленина и впервые в этой семинарии слушали истину о результатах строительства социализма в Советском Союзе. Нелегальным путём получали марксистские журналы. В результате ареста ЦК секретариата и проникнутого агента во всех местных организациях с 4-го апреля сыщики полиции начали ареста. Через несколько дней было арестовано 60 человек. Члены коммунистической организации и симпатизирующие с ним левые социалдемократы. Они все были помучены сыщиками в полиции. Из них 28 человек было поставлено перед прокуратурой. Судебный процесс их состоялся с 7-ого сентября 1932-года до ноября 1933 года. Прокуратура и трибунал по обвинятельному заключению нашли одну часть виновником в попытке свержения государственной власти и общественного порядка, в участии организации запрещённой коммунистической партии, в распространении коммунистических идей и пропаганды, коммунистических журналов. Некоторых нашли виновником просто в том, что слушали и учили коммунистические идеи, читали запрещённые и легально проявляющие журналы. Они принимали участие в семинарах доктора Сепеши, и неоднократно пели революционные песни. Главные подсудимые были обвинены и в том, что издали Домашнюю Газету в Доме Рабочих и в той газете написанные статьи, картины были резко сопоставлены социальное, политическое и культурное неравно правые трудящихся масс.

К истории второго судебного процесса относится, что перед вторым процессом руководителем сегедской организации удалось покинуть Венгрию. Шандор Гера, в марте 1933 года перешёл в Чехословакию, а затем с ружьём в руках погиб в 1936-ом году в защите Испанской Республики. Замечательный коммунист, выдающийся учитель марксизма-ленинизма, врач Имре Сепеши умер в 1934-ом году в последствие мучения от полицейских. Автор указывает на то, что коммунисты исходя из утверждения в 1929-ом году программы ЦККПВ ставили перед собой ближайшей целью свержение фашисткой диктатуры и завоевать пролетарскую диктатуру, второю советскую Республику Венгрии. Эта программа не соответствовала вальным возможностям классовых сил.